

יישום ההסדרים ביחס לעדות קטינים נפגעי עבירה

כתיבה: מריה רבינוביץ' | אישור: יובל וורגן
תאריך: כ"ו בסיוון תשפ"ג, 15 ביוני 2023

סקירה

תוכן עניינים

2.....	מבוא ותמצית.....	
6.....	1. רקע.....	
8.....	2. מסגרת נורמטיבית.....	
11.....	החוק לתיקון דיני הראיות (הגנת ילדים), תשט"ו - 1955.....	
13.....	חוק לתיקון סדרי דין (חקירת עדים), תשי"ח - 1957.....	
14.....	נוהל העדת קטינים של נשיאת בית המשפט העליון.....	
16.....	הנחיות פרקליט המדינה.....	
17.....	3. יישום הוראות הדין בדבר מתן תנאים מיוחדים לקטינים נפגעי עבירה במהלך מתן עדות.....	
17.....	3.1 תפקידם של חוקרי ילדים בחקירה והעדת ילדים מתחת לגיל 14.....	
21.....	התרשמותם של חוקרי ילדים ביחס לאופן היישום של הוראות הדין בהליכי מתן עדות.....	
23.....	3.2 יישום ההוראות ברשות השופטת - הנהלת בתי המשפט.....	
26.....	נתונים על תיקים שנפתחו בבתי המשפט שבהם נרשמה עדות קטינים נפגעי עבירה.....	
27.....	מועד פתיחת המשפט בו יש גביית עדותו של הקטין נפגע העבירה.....	
28.....	הפרדה בין קטין נפגע עבירה ובין החשוד, הנאשם או הנידון בבתי המשפט.....	
29.....	3.3 הכשרות שופטים בנושא קטינים נפגעי עבירה במשפט.....	
32.....	3.4 פעילות פרקליטות המדינה, בדגש על יחידות הסיוע לנפגעי עבירה.....	
33.....	עיקרי הפעילות של יחידות הסיוע לנפגעי עבירה בנוגע לקטינים נפגעים המעידים בבתי המשפט.....	
34.....	התייחסות לאופן ולמידת היישום הוראות החוק.....	
36.....	3.5 התרשמות גורמי האגף לסיוע משפטי - מערך ייצוג קטינים, משרד המשפטים.....	
38.....	4. סיכום האתגרים העיקריים וסוגיות נוספות לדיון.....	

מבוא ותמצית

מסמך זה נכתב לבקשת חבר הכנסת משה טור-פז ועניינו בחינת יישום הסדרים שנועדו להקל על קטינים נפגעי עבירות מין בכל הנוגע למתן עדות בבתי המשפט.

ניתן לחלק את התחום של חקירת ילדים והעדתם בהליכים פליליים לשלושה תחומי משנה, בהתאם למצבו של הקטין: חקירה ומתן עדות של ילדים נפגעי עבירה, חקירת ילדים כעדים למעשה עבירה, וחקירה ומתן עדות ילדים שחשודים בביצוע עבירה. בשלושת המקרים, קובע החוק כי לעניין מתחם עבירות מסוים (כגון עבירות מין) רק לחוקר ילדים מוקנית הרשות לחקור ילדים שמתחת לגיל 14, וכי אין להעיד ילד בבית משפט אלא ברשות חוקר ילדים. ביסוד הסדרים אלו ניצב הרצון להגן על הילד בפני נזק העלול להיגרם לו מחקירות רגילות, אף אם עלול הדבר לפגוע במידה מסוימת בזכויות הנאשם.¹ בנוסף, ישנם הסדרים ייעודיים למתן הקלות בהליכי גביית עדות בבתי המשפט הן עבור ילדים (עד גיל 14) והן עבור קטינים בכלל (עד גיל 18).

המסמך מתמקד כאמור בנושא מתן עדות של קטינים נפגעי עבירה, ומוצג בו מידע על המסגרת הנורמטיבית בה נקבעו ההסדרים האמורים ועל אופן יישומם. המידע מתבסס על תשובותיהם של הגורמים הרלוונטיים לנושא: הנהלת בתי המשפט, האחראית על יישום ההוראות בבתי המשפט; משרד הרווחה והביטחון החברתי (להלן: גם משרד הרווחה), המפעיל שירות חוקר ילדים, הגורם העיקרי לקביעת אופן מתן עדות של ילדים שטרם מלאו להם 14 שנים; משרד המשפטים, העוסק במתן סיוע לנפגעי עבירה וייצוג קטינים נפגעי עבירה בהליכים משפטיים, באמצעות גורמי מטה של המשרד: יחידת הסיוע לנפגעי עבירה והאגף לייצוג קטינים של סיוע משפטי. בנוסף, פניות נערכו לתוכנית ליווי ילדים נפגעי עבירות מין ואלימות של המועצה לשלום הילד ולוועדה לזכויות הילד של לשכת עורכי הדין (שנכון למועד סיום העבודה על המסמך טרם מסרה את תגובתה).

להלן המידע העיקרי המובא במסמך:

אסדרה

ההסדרים העיקריים ביחס לתנאים והקלות בהליך עדות קטינים נפגעי עבירות בכלל ועבירות מין בפרט נקבעו בכמה חוקים ונהלים. הסדרים אלו מיועדים לקטינים נפגעי עבירות מין ואלימות המנויות בתוספות לחוקים שלהלן במסגרת ההליך הפלילי:

בחוק לתיקון דיני הראיות (הגנת ילדים), תשט"ו - 1955 (ובפרט תיקון מס' 17 לחוק זה מ-2017), נקבע כי לא ניתן לגבות עדות של ילד אלא ברשותו ובנוכחותו של חוקר ילדים ממשרד הרווחה שעבר הכשרה מיוחדת לכך. בחוק זה ילד הוא מי שטרם מלאו לו 14 שנים. החוק קובע תנאים בהם (כולם או מקצתם) חוקר ילדים רשאי להתנות את עדותו של ילד, בכללם: גביית העדות שלא על דוכן העדים; כשהשופט ועורכי הדין אינם לבושים מדי משפט; בלשכת השופט; שלא בנוכחות הנאשם, באמצעות מערכת טלוויזיה במעגל סגור או בדרך אחרת. החוק אוסר חקירה נגדית

¹ השופט אליקים רובינשטיין: [על הקטין במשפט](#), משפחה במשפט ג-ד התשס"ט התש"ע.

של ילד נפגע עבירה ישירות בידי הנאשם וקובע כי עדות הילד תישמע ביום אחד או ברציפות ככל האפשר, יום אחר יום, ככל שהדבר עולה בקנה אחד עם טובת הילד.

חוק לתיקון סדרי דין (חקירת עדים) תשי"ח - 1957, קובע הסדרים מיוחדים בנוגע לעדות קטינים עד גיל 18 וחסרי ישע. על פי החוק רשאי בית המשפט להורות שהקטין ימסור את עדותו שלא בנוכחות הנאשם וכן כי עדות שלא בנוכחות נאשם תינתן מחוץ לאולם בית המשפט או בדרך אחרת שתמנע מהעד לראות את הנאשם. בנוסף, בחוק שורת הסדרים להקלות במתן עדות לקטינים נפגעי עבירה (בדומה להסדרים בחוק הגנת ילדים שצוינו לעיל) לפיהם רשאי בית המשפט, במשפט פלילי, להורות על גביית עדות הקטין.

על מנת להבטיח את יישום הוראות החוק בשנת 2017 פורסם **נוהל נשיאת בית המשפט העליון להעדת קטינים נפגעי עבירה** (להלן גם: נהל הנשיאה או נהל 1-17), אשר מחדד את הוראות הדין הרלוונטיות, וקובע ומעגן נהלים מיוחדים נוספים, שהעיקריים בהם היא הוראת פתיחת משפט וגביית עדות של הילד (עד גיל 14) ושל קטינים בכלל (עד גיל 18, בהתאמה ובשינויים המחייבים), נפגעי העבירות, לא יאוחר מתום 90 ימים ממועד הגשת כתב האישום, ומינוי איש קשר ייעודי לתחום נפגעי עבירות מין, אשר תפקידו לספק לנפגעי עבירות המגיעים לבתי המשפט תנאים המפורטים בחוק ובנוהל. הוראות נוהל זה חלות על כל הקטינים שהם נפגעי עבירה שטרם מלאו להם 18 שנים.

כמו כן, **פרקליט המדינה פרסם שתי הנחיות העוסקות** בגביית עדות מוקדמת של ילד ובהגשת כתב אישום וזימון לעדות בתיק מין או אלימות שבו נפגע העבירה או עד תביעה מרכזי הוא קטין. ההנחיות מחדדות את הוראות החוק ומתוות את לוחות הזמנים לטיפול בתיק, להגשת כתב אישום ולעדות הקטין הנפגע.

יישום

תפקידו של חוקר ילדים בהליכי עדות ילדים עד גיל 14

השירות לחקירות ילדים וחקירות מיוחדות פועל במשרד הרווחה והוא אחראי על חקירתם של ילדים עד גיל 14 וחקירתם של אנשים עם מוגבלות שכלית (הן כאשר הם בצד הפוגע והן כאשר הם בצד הנפגע).

על פי נתוני משרד הרווחה, בכל שנה שבין 2021-2022 נחקרו על-ידי חוקרי ילדים יותר מ-2,600 ילדים בגין חשד לפגיעה בהם בעבירות מין (סה"כ כ-5,300); מתוכם 19 ילדים הופיעו בבית המשפט לצורך מתן עדות. הסיבות לכך שמעט ילדים נותנים עדות בבתי המשפט הן כי במקרים רבים לא ניתן היתר של חוקר ילדים לעדות הקטין (כ-76%), כאמצעי לשמירה על מצבם הרגשי והנפשי, אך גם בגלל שבתיקים רבים שנפתחים בגין חשד לפגיעה מינית בקטינים, לא מוגש (או לא הוגש עד כה) כתב אישום.

במשרד הרווחה מתרשמים שהוראות החוק ונהל הנשיאה בנוגע לעדות קטינים מיושמות, הן על-ידי השירות לחקירות ילדים והן על-ידי בתי המשפט. כמו כן, נוכח הנהל ותיקון מס' 17 לחוק הגנת ילדים, חוקרי הילדים מתירים יותר עדויות. **עם זאת, גורמי המשרד ציינו כמה אתגרים בתחום והם מפורטים בפרק 3.1 של המסמך.**

הנהלת בתי המשפט: יישום הוראות נוהל הנשיאה

בשנים 2021 ו-2022 נפתחו בבתי המשפט 281 ו-269 תיקים, בהתאמה, בהם נרשמה עדות קטינים (נפגעי עבירות

בכלל ולא רק נפגעי עבירות מין). **כחלק מיישום המלצות הוועדה הבין-משרדית לבחינת הטיפול בנפגעי עבירות מין בהליך הפלילי מ-2019 (להלן גם: ועדת ברלינר), ולצורכי בקרה על יישום הוראות נוהל הנשיאה, הוקם בהנהלת בתי המשפט פורטל ייעודי, המהווה כלי 'לדליית נתונים לצרכי מחקר ובקרה אחר עדות נפגעי עבירה בכלל ונפגעי עבירה קטינים בפרט'. הפורטל פועל החל מיולי 2022 וקיימים בו נתונים על עדות קטין בדיונים שנקבעו לתאריך עתידי למעלה מ-90 ימים ממועד הגשת כתב האישום (בכפוף לחריגים הקבועים בנוהל); מידע על רציפות העדות; בקשות להיערכות נדרשת לקראת העדות של הקטין ולתיאום ליווי נפגע עבירה ועוד. עם זאת, נוכח העובדה כי הפורטל עלה לאוויר ביולי 2022 מספר התיקים שנמצאים בפורטל בעת הזו קטן מאוד ואינו משקף את המצב העובדתי לאשורו. לפיכך הנתונים לא נמסרו בשלב זה.**

ב-2019 בחן צוות פנימי בראשות כבוד השופט רון שפירא, נשיא בית המשפט המחוזי חיפה, את יישום הנוהל 17-1 ומצא כי הנוהל מאפשר גמישות ומיושם בבתי המשפט יישום מאוזן, וכן כי יש לו השפעה ישירה על קיצור משך ההליך כולו. לצד יישום חלקים רבים מן הנוהל וכן המלצות שונות של ועדת ברלינר, ישנם אתגרים ביישום בשטח, והעיקרי בהם הוא **יישום ההוראה בדבר פתיחת המשפט וגביית עדותו של קטין לא יאוחר מתום 90 ימים ממועד הגשת כתב האישום**. על פי הדיווחים של נשיאי בתי המשפט למנהל בתי המשפט (ובאמצעותו - לנשיאת בית המשפט העליון), ב-2022 נרשמו חריגות מהמועד המנחה בבתי המשפט בכ-120 תיקים. נזכיר כי מספר התיקים שנפתחו בבתי המשפט בהם נרשמה עדות קטינים נפגעי עבירה בשנים 2021 ו-2022 עמד על 281 ו-269, בהתאמה. **סוגיית אי-עמידה בלוחות הזמנים זו צוינה גם על-ידי גורמים נוספים בהם הפרקליטות, מערך ייצוג קטינים במשרד המשפטים, והמועצה לשלום הילד** [ראו: פרקים 3.4 ו-3.5 ובסיכום [פרק 4].

ישנם מקרים שבהם חריגה בקביעת מועד משפט ועדות גורמת לכך שילד הממתין למתן עדות נמצא על התפר שבין גיל 13 ל-14, ובעקבות היעדר הזמינות מצד בית המשפט או מי מהצדדים - חולף המועד הקובע והוא מאבד את זכאותו לתנאים והקלות החלים עליו עד לגיל 14. ועדת ברלינר המליצה לתקן את חוק הגנת ילדים ולקבוע כי חוקר הילדים רשאי לקבוע את ההתאמות הנדרשות לעדות בבית המשפט לילד אשר תלונתו נחקרה בידי חוקר הילדים בטרם מלאו לו 14 ובעת מתן העדות בבית המשפט טרם מלאו לו 15. הצעת חוק לעניין זה הונחה על שולחנה של הכנסת, אך טרם קודמה.

כמו כן, על פי מרכז הליווי לילדים נפגעי עבירה של המועצה לשלום הילד, לא בכל בתי המשפט ישנם חדרים ייעודיים להמתנת קטינים המוזמנים למתן עדות. ישנם בתי משפט בהם מוקצים אזורי המתנה מאולתרים, לעתים צפופים ובלתי מאובזרים, ולדברי נציגת המועצה לא תמיד האווירה מקדמת תחושת בטיחות, פרטיות ונוחות עבור הילד. בנוסף,

פעילות פרקליטות המדינה למען יישום הוראות החוק

בכל מחוזות הפרקליטות פועלות יחידות סיוע לנפגעי עבירה מתוקף חוק זכויות נפגעי עבירה, תשס"א - 2001, ומונה רפרנט ידע תיאום ולמידה בנושא חקירות והעדות קטינים שעומד בקשר עם חוקרי הילדים. היחידות מסייעות בנוגע להליך גביית עדות מקטינים נפגעי עבירות מין, החל מסימון התיק שבו חל נוהל הנשיאה ועד לתיאום מול נפגעי העבירה ומשפחותיהם, שיתוף עם גורמי רווחה, חוקרי ילדים ורפרנטים לנפגעי עבירה בהנהלת בתי המשפט, הפניות

של נפגעי העבירה לסיוע המשפטי ולארגוני סיוע נוספים. כמו כן, בשיתוף עם הנהלת בתי המשפט, הוקם פורום מקצועי לשיתוף הפעולה ביישום נוהל הנשיאה ונכתב טופס ייעודי, שעניינו הסדרת העדה לפי נוהל הנשיאה, אותו יש להעביר עד 24 שעות לפני מועד הדיון שנקבע לעדות, לרפרנט בהנהלת בתי המשפט. **לעמדת הפרקליטות, נוהל הנשיאה הביא לשיפור וטיוב בהתנהלות בתי המשפט בכל הנוגע להתאמות בעדותם של קטינים נפגעי עבירה. עם זאת, לא כל ההרכבים מקפידים על הוראות נוהל הנשיאה, בעיקר, כאמור, סביב לוח זמנים וקביעת מועדים למתן עדויות בתוך 90 ימים ממועד הגשת כתב האישום** [ראו [בפרק 3.4](#)].

מערך ייצוג קטינים, האגף לסיוע משפטי, משרד המשפטים

הסיוע המשפטי מייצג קטינים נפגעי עבירות מין חמורות בהליכים פליליים מכוח תיקון 20 (2017) לחוק הסיוע המשפטי, התשל"ו - 1972, הקובע זכות לקבל סיוע, ליווי וייצוג משפטי בהליכים הפליליים בעניינם (ובהליכים מנהליים נלווים), ללא בחינת זכאות כלכלית או סיכוי משפטי, החל מרגע הגשת כתב האישום. מ-2017 ועד לאוגוסט 2022 נרשמו באגף הסיוע 468 תיקי ייצוג קטינים נפגעי עבירות מין חמורות.

בסוף 2022 פרסם מערך זה ממצאים ראשוניים של מחקר שנערך ביוזמתו במטרה לבחון את אופן מימוש זכויותיהם של קטינים נפגעי עבירות מין חמורות המיוצגים על ידי הסיוע המשפטי. מתוך 16 מקרי העדות שנכללו במחקר נמצא כי הפגיעה הרווחת ביותר בזכות להגנה בזמן העדות היא שאילת שאלות פוגעניות בזמן העדות (תשעה מקרים). שאלות אלו כללו שאלות על הנטייה המינית של נפגעי העבירה, ושאלות פוגעניות על ההופעה החיצונית שלהם. בהקשר זה נוסף כי מעדויות של נפגעים שהעידו בפני **"הוועדה הציבורית לשינוי מדיניות ביחס לפגיעה מינית בתקופת הילדות"** (שהוקמה ביוזמת מכון חרוב והגישה את הדוח המסכם שלה לנשיא המדינה), עלה קושי גדול בהגנה על קטינים המעידים בבית המשפט במסגרת החקירה הנגדית, שבא לידי ביטוי בחקירות שיש בהן התעמרות במתלונן/ת.

עוד עלה במחקר של מערך ייצוג הקטינים כי במספר דומה של מקרים (כאמור, תשעה מתוך 16), העדות לא ניתנה תוך 90 יום מהגשת כתב האישום. לעומת זאת נמצא כי במרבית המקרים עדות הקטין הנפגע הסתיימה במועד אחד או שניים, בהתאם להוראות הדיון.

הצעה להחלת התנאים שניתנים לקטינים נפגעי עבירות במתן עדות בבתי משפט בהליכים אזרחיים

ביוני 2023 הונחה על שולחן הכנסת לדיון מוקדם הצעת חוק לתיקון סדרי הדיון (חקירת עדים) (תיקון - עדות קטין בהליך אזרחי), התשפ"ג - 2023, שבה מוצע להחיל את אותם התנאים שניתנים כיום לקטינים נפגעי עבירות פליליות במתן עדות בבתי המשפט לקטינים שנדרשים להעיד בבתי המשפט גם בהליכים אזרחיים.

1. רקע

למערכות אכיפת החוק, הרווחה, החינוך והמשפט מוכרים מדי שנה אלפי מקרי אלימות פיזית, רגשית ומינית כלפי קטינים. מדובר על מקרים שזוהו על ידי מערכות אלו או דווחו להן ומטופלים על-ידן.² לדוגמה, לפי הבדיקה של מרכז המחקר והמידע של הכנסת, בממוצע, מדי שנה במשטרת ישראל נפתחים קרוב ל-7,000 תיקי אלימות (פיזית, מינית ומילולית) של בגירים (מעל גיל 18) כלפי קטינים.³ נתון נוסף, שמפרסמת המועצה לשלום הילד, מראה כי בעשור שבין השנים 2012 ל-2021 נפתחו על-ידי משטרת ישראל בממוצע מדי שנה כ-2,400 תיקים בגין עבירות מין (הן של בגירים והן של קטינים) כלפי קטינים; בשנים אלה הוגשו מדי שנה בממוצע קרוב ל-500 כתבי אישום בגין עבירות אלה.⁴

על פי מאמר שפרסם משרד המשפטים, "ילדים נפגעי עבירות בעבירות אלימות, מין, הזנחה ודומותיהן, ובעיקר ילדים הנפגעים בידי הקרובים להם - בני משפחה ואחרים אחרים, מתקשים לספר ולחשוף את הפגיעה. לעיתים רבות החשיפה תהיה בחלוף זמן, חלקית, ומקוטעת. לעיתים רבות צריך ילד תמיכה וסיוע בחשיפה הפגיעה, הבנתה, תוך רגישות לקונפליקט פנימי, לרגשי אשם ובושה המציפים אותו. נדרשת זהירות ומיומנות בתחקורו של ילד, מניעת "זיהום" דבריו על ידי הסביבה בשאלות העשויות להשפיע עליהם, גם מבלי משים".⁵

מתוך הבנת המורכבות של הליכי חקירה וגביית עדות של ילדים וההשפעה של התהליך על שלומם ובריאותם של הילד, נוצרו הסדרים ייחודיים לאופן מתן העדות וחקירה של נפגעים קטינים. הסדרים אלה שחלקם עוגנו בחקיקה נפרדת, מותאמים לצרכים ולזכויותיהם המיוחדות של ילדים נפגעי עבירה.⁶ חלקם מותאמים במיוחד לנפגעי עבירות מין, כגון איסור על חקירה ביחס לעבר המיני של הנפגע; חלקם האחר - מיועדים לכלל הקטינים נפגעי עבירות מין ואלימות, בהם: גביית העדות שלא בנוכחות הנאשם (כאשר הנאשם צופה בעדות בטלוויזיה במעגל סגור), גביית העדות בלשכת השופט, גביית העדות בתוך תקופה מסוימת ממועד הגשת כתב האישום ועוד.

הסדרים ייחודיים לאופן מתן העדות וחקירה של נפגעים קטינים בכלל, וקטינים נפגעי עבירות מין בפרט, המותאמים לצרכים ולזכויות המיוחדות להם, עוגנו בחקיקה

² על פי הערכות, מקרי אלימות אלה הם רק חלק מהמקרים המתרחשים בפועל, הן בגלל תת-דיווח מצד הנפגעים, הן בשל האתגרים שקיימים בזיהוי ואיתור של מקרים אלה.

³ הבדיקה נערכה בין השנים 2010-2020. מקור: מריה רבינוביץ: [אלימות בגירים כלפי קטינים: נתוני האכיפה \(לרבות בתקופת מגפת הקורונה\) וסוגיות בתחום הענישה](#), אוקטובר 2021.

⁴ השנתון הסטטיסטי "ילדים בישראל 2022", המועצה לשלום הילד, תרשים 13ט', עמ' 481.

יצוין כי מספר כתבי אישום שהוגשו הוא לא מתוך התיקים שנפתחו באותה השנה, אלא נתון נפרד המתייחס לכלל כתבי אישום שהוגשו בשנה זו, מתוך התיקים שנפתחו בגין עבירות מין שנפתחו על-ידי המשטרה בשנים שנבדקו. בעשור שבין 2012 ל-2021 מספר התיקים שנפתחו על-ידי המשטרה נע בין 2,180 תיקים שנפתחו ב-2012 (מספר התיקים הנמוך ביותר שנפתחו בשנה אחת בעשור הנבדק) ל-2,604 תיקים שנפתחו ב-2021 (המספר הגבוה ביותר); מספר כתבי האישום שהוגשו בגין עבירות מין כלפי קטינים נע בין 406 ב-2018 (המספר הנמוך ביותר בכתבי אישום שהוגשו בשנה אחת בעשור שנבדק) ל-568 ב-2015 (המספר הגבוה ביותר).

⁵ עו"ד אשתי שהם, מנהלת מחלקה בפרקליטות מחוז ירושלים (פלילי), משרד המשפטים: [1955 - חוק תיקון דיני הראיות \(הגנת ילדים\) תשט"ו-1955](#), 3 באפריל 2019.

⁶ לידיה רבינוביץ, הסיוע המשפטי; ענבל גלון ושלומית כהן, חטיבת תכנון, מדיניות ואסטרטגיה, משרד המשפטים: [מימוש זכויות קטינים נפגעי עבירות מין חמורות בהליך הפלילי בתיקי הסיוע המשפטי](#), אוקטובר 2022.

כמו כן, בחוק נקבע תפקיד של חוקר ילדים, אשר מגן על קטינים מתחת לגיל 14 מפני עדות בתנאים לא מותאמים והצורך לחזור על פרטי הפגיעה שוב ושוב, ומכוחו של חוק נוסף - חוק סיוע לקטינים נפגעי עבירות מין או אלימות, תשס"ח-2008 - הוקמו מרכזי הגנה ייעודיים לקטינים נפגעי עבירה.⁷

הסדרים אלו נועדו להבטיח מספר תכליות, לרבות צמצום החשש לפגיעה בעדותם של קטינים נפגעי עבירה ומניעת החשש לשיבוש ההליך המשפטי או לפגיעה נוספת בקטין נפגע העבירה בשל מעורבות בלתי מותאמת שלו בהליך.⁸ כך, על פי מאמר שפרסם משרד המשפטים: "המחוקק [...] יצר מעטפת מקצועית המובלת על ידי אנשי מקצוע מיוחדים אשר תפקידם למצות ככל שניתן את תשאל הילד בתהליך חשיפת האמת אך בד בבד יהוו תמיכה לילד, ויגנו על שלומו".⁹

לפני הצגת ההסדרים ואופן יישומם נוסף כי ב-2019 פורסם דוח הוועדה הבין-משרדית לבחינת הטיפול בנפגעי עבירות מין בהליך הפלילי (2019), שפעלה בראשותה של הנשיאה בדימוס דבורה ברלינר, שופטת עמיתה בבית המשפט המחוזי בתל אביב. הוועדה התייחסה לאופן יישום ההסדרים הקיימים, בין היתר בתחום של עדות קטינים, ונתנה שורה של המלצות, אשר יפורטו לאורך המסמך, בהקשר להסדרים הרלוונטיים.

כמו כן, ב-2021 פורסם דוח "הוועדה הציבורית לשינוי מדיניות ביחס לפגיעה מינית בתקופת הילדות", שפעלה לאיסוף עדויות ממי שעבר פגיעה מינית בילדות.¹⁰ הוועדה פעלה ביוזמתה ובראשותה של פרופ' כרמית כץ¹¹ ובראשותה של השופטת (בדימוס) נאוה בן אור,¹² ואחת מהמטרות המרכזיות שלה הייתה ללמוד מחוויות חייהם ומסיפוריהם של הנפגעים על מנת להסיק אלו שינויים יש להוביל במדיניות ובמענים הרלוונטיים לטיפול ומניעה של פגיעה מינית בילדים.

⁷ מרכזי הגנה מספקים סיוע ראשוני לקטינים, נפגעי עבירות מין או אלימות, ולהוריהם. במרכזים יש אנשי מקצוע מומחים בתחומים שונים העוסקים בתהליכי הערכה, חקירה ואבחון של ילדים ובני נוער נפגעי עבירות והתעללות. מקור: מרכזי הגנה לילדים ונוער, משרד הרווחה והביטחון החברתי, כניסה אחרונה: 23 בינואר 2023.

⁸ לידיה רבינוביץ, הסיוע המשפטי; ענבל גלון ושלומית כהן, חטיבת תכנון, מדיניות ואסטרטגיה, משרד המשפטים: מימוש זכויות קטינים נפגעי עבירות מין חמורות בהליך הפלילי בתיקי הסיוע המשפטי, אוקטובר 2022.

⁹ עו"ד אשתי שהם, מנהלת מחלקה בפרקליטות מחוז ירושלים (פלילי), משרד המשפטים: 1955 - חוק תיקון דיני הראיות (הגנת ילדים) תשס"ו-1955, 3 באפריל 2019.

¹⁰ דוח הוועדה הציבורית לשינוי מדיניות ביחס לפגיעה מינית בתקופת הילדות, פרק 3.5: מערכת אכיפת החוק ומערכת המשפט; מכון חרוב, אוניברסיטת תל אביב, 2021.

במסגרת דיוני הוועדה (ספטמבר 2020 - ספטמבר 2021) נאספו 505 עדויות בכתב ובעל פה מנפגעים ונפגעות אשר חיים במדינת ישראל, מעל גיל 18 שעברו פגיעה מינית בילדות.

¹¹ כרמית כץ, מנהלת תחום המחקר במכון חרוב וחברת סגל באוניברסיטת תל אביב.

¹² השופטת (בדימוס) נאוה בן אור כיהנה בתפקיד שופטת בית המשפט המחוזי בירושלים ובתפקיד המשנה לפרקליטת המדינה לעניינים פליליים.

מתוך העדויות שהתייחסו להליך משפטי,¹³ תיארו לעתים נפגעות ונפגעים חוויה קשה במפגש עם מערכות החוק והמשפט, ואי שמירה על זכויות כגון: הזכות למידע, לכבוד, להשתתפות וייצוג והזכות להגנה ולצדק. מניחות העדויות של נפגעות ונפגעים שפנו למערכות אלו עלו שלוש תמות מרכזיות: הליך לא מותאם עבור נפגעי העבירה, צורך בתוקף ובצדק וחשש ממחירי ההליך. התייחסויות נוספות של ועדה זו ביחס לסוגיות מתן עדות קטינים נפגעי עבירות מין יוצגו בהמשך לצד הסבר על ההסדרים הקיימים ועל אופן יישומם.

2. מסגרת נורמטיבית¹⁴

ההסדרים העיקריים ביחס לתנאים בהליך מתן עדות של קטינים נפגעי עבירות, ושבהם התבקשו להתמקד במסמך זה, נקבעו במסגרת:

- חוק לתיקון דיני הראיות (הגנת ילדים), תשט"ו - 1955 (ובפרט - תיקון מס' 17 לחוק זה מ-2017); בחוק זה "ילד" - מי שטרם מלאו לו 14 שנים;
- חוק לתיקון סדרי דין (חקירת עדים), תשי"ח - 1957 (הסדרים עבור קטינים - מי שטרם מלאו להם 18 שנים).

הסדרים אלו מיועדים לקטינים נפגעי עבירות המנויות בתוספות לחוקים האמורים, בהן עבירות מין ועבירות אלימות.

יצוין כי יש הסדרים נורמטיביים נוספים לעניין של קטינים נפגעי עבירות בכלל ועבירות מין בפרט. המתייחסים להיבטים נוספים של מתן סיוע בשלבי חקירה ומשפט שונים (מעבר להיבט מתן עדות בבתי המשפט) לקטינים נפגעי עבירה. במסמך הנוכחי לא נרחיב אודותיהם, אך להלן יוצג סיכום תמציתי של עיקרי הסדרים אלה ותכליתם.

סיכום תמציתי של המסגרת הנורמטיבית

נכתב בסיוע צוות הייעוץ המשפטי לוועדה לזכויות הילד, הלשכה המשפטית של הכנסת

תכליות ההסדרים המיוחדים

- א. הגנה על קטינים מפני פגיעה נוספת שעלולה להיגרם להם בהליכי החקירה וההעדה - התאמת ההליכים לצרכים המיוחדים להם.
- ב. הקלה על הילדים ומשפחתם בכך שהשירותים מרוכזים במקום אחד וניתנים באווירה תומכת ומותאמת, ומסתיימים מהר יותר.

¹³ באחוז קטן יחסית (9%) מן העדויות שנמסרו לוועדה תוארה פנייה למערכת לאכיפת החוק כגון הגשת תלונה במשטרה או חקירה על ידי חוקר ילדים וברוב במקרים הפגיעה כלל לא דווחה לרשויות החוק או נחקרה על ידן. נפגעות ונפגעים שיתפו כיצד בחרו שלא להיעזר במערכות אלה מתוך חשש להישרדותם הרגשית ולפגיעה שהם עשויים וחוששים לחוות ממערכות אלה.

¹⁴ פרק זה נכתב בסיוע הצוות המשפטי המלווה את פעילות הוועדה לזכויות הילד של הכנסת: עו"ד תמי סלע, עו"ד נירה לאמעי רכלבסקי ועו"ד צח בן יהודה.

ג. שיפור ושכלול הכלים לצורך הגעה לחקר האמת וגיבוש הליך משפטי לאור מורכבות הליכי חקירה והעדה של קטינים וביסוס התיק במקרים של נפגעים קטינים, המחייבת מומחיות ומקצועיות; צמצום חשש לשיבוש ההליך המשפטי ולזיהום עדויות בשל תשאל שגוי.

ד. הגנה על פרטיותם של קטינים שנפגעו או היו עדים בעבירות מסוימות ומניעת חשיפה ופרסום של הפרטים המזהים שלהם.

מקורות נורמטיביים

חוק לתיקון פקודת הראיות (הגנת ילדים) - חל על ילדים עד גיל 14:

חוק לתיקון סדרי דין (חקירת עדים) - חל על קטינים עד גיל 18:

חוק זכויות נפגעי עבירה והתקנות לפיו - למשל, איסור חקירה על עבר מיני; זכות לחדר המתנה, זכות לליווי, הסרת חסיון ראיה במקרה של נפגע עבירה שהוא קטין; נטילת דגימה פורנזית במקרה של נפגע עבירה קטין.

חוק סיוע לקטינים נפגעי עבירות מין ואלימות - הקמת מרכזי הגנה.

חוק הנוער (שפיטה, ענישה ודרכי טיפול) - פרק ב'1: חקירת עדים קטינים.

סעיף 70 לחוק בתי המשפט וסעיף 24 לחוק הנוער (טיפול והשגחה) - לעניין איסור פרסום פרטים מזהים של קטין שהוא נפגע או עד בעבירות מסוימות.

סעיף 117א לחוק סדר הדין הפלילי (נוסח משולב) - לעניין גביה מוקדמת של עדות של ילד.

נוהל מספר 1-17 של נשיאת בית המשפט העליון - "סדרי עבודה ביחס להעדת קטינים נפגעי עבירה".

הנחיות פרקליט המדינה - הנחייה מספר 6.7 "גביית עדות מוקדמת של ילד או קטין" ומספר 6.13 "הגשת כתב אישום וזימון לעדות בתיק מין או אלימות שבו נפגע העבירה או עד תביעה מרכזי הוא קטין".

עיקרי ההסדרים המיוחדים

- הקמת מרכזי הגנה לקטינים נפגעי עבירה;
- **חקירה לפני הגשת כתב אישום:** חקירה על ידי חוקר ילדים (עובד סוציאלי שקיבל הכשרה מיוחדת לכך) - לגבי ילד עד גיל 14; חקירה על ידי חוקר נוער - לגבי בני נוער מעל גיל 14; איסור חקירה על עבר מיני; איסור חקירה בשעות הלילה (אחרי 20:00 לגבי קטין עד גיל 14, ואחרי 22:00 לגבי קטין מעל גיל 14, למעט סייגים); חקירה בידיעת ובנוכחות ההורה (בכפוף לחריגים) ואם לא ניתן לאתרו במאמץ סביר אז קרוב בגיר המוכר לקטין; אפשרות לחקירה ללא ידיעת הורה במקרים מתאימים המפורטים בחוק ובהתאם להוראות החוק; חובה לתעד חקירה של ילד בידי חוקר ילדים בוודאו, אם אין אפשרות סבירה לכך או שמשבש את החקירה - אז בהקלטה קולית ואם אין אפשרות סבירה גם לכך אז בכתב (כאפשרות אחרונה).

עדות בבית המשפט

עדות ילד עד גיל 14 - עדות בבית המשפט רק ברשות חוקר ילדים ובנוכחותו ואפשר בתנאים שקבע חוקר הילדים לשם הגנה על הילד - וביניהם:

- עדות שלא בנוכחות הנאשם אלא בנוכחות הסניגור (כשהנאשם צופה בעדות באמצעות טלוויזיה במעגל סגור או בדרך אחרת);

- עדות בלשכת השופט או במקום אחר שאינו מקום מושבו של בית המשפט;
 - גבית עדות כשהשופט ועורכי הדין אינם לבושים מדי משפט;
 - סמכות לשופט להפסיק את העדות אם יש חשש שהמשכה יגרום נזק נפשי לילד. ילד שמסוגל להביע עמדה בעניין עדותו והתנאים – יישאל לדעתו וינתן לה משקל ראוי לפי גילו ומידת בגרותו.

חלופה לעדות הילד: הגשת העדות המתועדת שנגבתה ע"י חוקר ילדים במקום להעיד את הילד, וכן עדות חוקר הילדים.

ליווי - זכות קטין לליווי בעת מתן עדות של אדם לפי בחירת הילד (גם כשזה בדלתיים סגורות); זכות לליווי ע"י מאבטח בבית המשפט.

זמנים - התקופה לגביית עדות ילד (ברשות חוקר ילדים) בבית המשפט – עד 90 ימים ממועד הגשת כתב האישום (בכפוף לסייגים); העדות תיקבע כעדות ראשונה לאותו יום ככל הניתן (כדי למנוע המתנה) ותסתיים ככל הניתן באותו היום או תימשך ברציפות.

גביה מוקדמת של עדות: בעבירות לפי חוק הגנת ילדים - בית-משפט רשאי לגבות לאלתר עדות של ילד עד גיל 14, על-פי בקשת תובע או חשוד / נאשם, ובהרשאתו של חוקר ילדים.

הפרדת הקטין הנפגע מהפוגע: המתנה בחדר המתנה נפרד; צפייה של הקטין במשפט ללא נוכחות באולם – באמצעות טלוויזיה במעגל סגור.

חקירה בבית המשפט: איסור חקירה על עבר מיני. אפשרות לבית המשפט להורות לעניין התאמת שאלות בחקירה ליכולותיו של הילד, ולתת הוראות לעניין משך החקירה הנגדית. הנאשם עצמו לא יחקור ילד שנפגע מהעבירה, אלא רק הסניגור שלו (ואם אין לו – ימונה לו לצורך החקירה, ובכל מקרה הוא לא יחקור בעצמו).

הוראות אחרות: מינוי איש קשר בבית משפט לתחום נפגעי עבירות מין שיהיה אחראי, בין היתר, למימוש ההגנות המגיעות לנפגעי עבירה קטינים בבית המשפט (הקצאת חדר המתנה, תיאום ליווי, וידוא מערכת היועדות חזותית, קיום סיור הכנה); איסור פרסום פרטים מזהים וקיום דיון בדלתיים סגורות; השתתפות שופט שלפניו נדונים משפטים פליליים בהשתלמות שבה ישולב נושא ניהול משפט כשהנפגע הוא קטין; בהליך פלילי בגין ביצוע עבירת מין – ככל הניתן יהיה הרכב שופטים מעורב מגדרית (לא רק ביחס לנפגע קטין); ייעשה מאמץ למתן פסק דין מהר ככל הניתן מתוך הכרה בחשיבות הדבר; ייצוג קטינים נפגעי עבירות מין חמורות ע"י הסיוע המשפטי.

כפי שניתן לראות במסגרת שהוצגה לעיל על מנת להבטיח את יישום הוראות הדין הייחודיות בעניינם של קטינים נפגעי עבירה, פורסם בשנת 2017 נוהל נשיאת בית המשפט העליון להעדת ילדים¹⁵ אשר מחדד את הוראות הדין הרלוונטיות לקטינים נפגעים, וכן קובע ומעגן נהלים מיוחדים נוספים ביחס לקטינים (עד גיל 18) נפגעי עבירה.¹⁶ כמו כן, פרקליט המדינה פרסם שתי

¹⁵ הוראת נוהל של נשיאת בית המשפט העליון מספר 17-1 בנושא: [סדרי עבודה ביחס להעדת קטינים נפגעי עבירה](#), בתוקף מיום 6 בספטמבר 2017; עודכנו ב-10 באוגוסט 2018 וב-13 בפברואר 2022.

¹⁶ לידיה רבינוביץ, הסיוע המשפטי; ענבל גלון ושלומית כהן, חטיבת תכנון, מדיניות ואסטרטגיה, משרד המשפטים: [מימוש זכויות קטינים נפגעי עבירות מין חמורות בהליך הפלילי בתיקי הסיוע המשפטי](#), אוקטובר 2022.

הנחיות¹⁷ העוסקות בגביית עדות מוקדמת של ילד ובהגשת כתב אישום וזימון לעדות בתיק מין או אלימות שבו נפגע העבירה או עד תביעה מרכזי הוא קטין. ההנחיות מתוות את לוחות הזמנים לטיפול בתיק, להגשת כתב אישום ולעדות הקטין הנפגע.

החוק לתיקון דיני הראיות (הגנת ילדים), תשט"ו - 1955

חוק לתיקון דיני הראיות (הגנת ילדים), תשט"ו - 1955 עוסק בשלושה עניינים עיקריים: יצירת הסדר מיוחד לחקירה של ילדים מתחת לגיל 14; הסדרת עדותם בבית המשפט; ויצירת הסדר ייחודי לפיו ילד מתחת לגיל 14 יכול שלא להעיד בבית המשפט וחלף עדותו תוגש עדותו המתועדת בפני חוקר הילדים.¹⁸ **החוק קובע הסדרים מיוחדים לעניין חקירות והעדות ילדים נפגעי עבירה, שהיו עדים או שהם חשודים בביצוען של העבירות המנויות בחוק, שטרם מלאו להם 14 שנים.** העבירות כוללות את עבירות המין, עבירות של התעללות על ידי האחראי על הקטין, עבירות אלימות בתוך המשפחה ועבירות המתה בהתקיים תנאים מסוימים.¹⁹

ההסדרים בחוק נקבעו נוכח הקושי הרב הטמון בחקירת ילד צעיר, במיוחד בעבירות חמורות שבוצעו על ידי האחראי על הקטין; הם החורגים מדיני הראיות הרגילים, ונועדו לאפשר להגיע לחקר האמת בחקירת ילדים צעירים וכן לצמצם עד כמה שניתן את הנזק הנפשי שעלול להיגרם לילד כתוצאה מהחקירה ומתן העדות.²⁰

חוק הגנת ילדים קובע כי ילד יחקר בידי חוקר ילדים ממוסד הרווחה שעבר הכשרה מיוחדת לכך.²¹ כמו כן, **לא ניתן לגבות עדות של ילד אלא ברשות חוקר ילדים ובנוכחותו.**²² בשעת גביית העדות יהיו נוכחים רק התובע, הנאשם, עורך דינו, חוקר הילדים ומי שבית המשפט הרשה לו להיות נוכח.²³

החוק קובע תנאים, בהם (**כולם או מקצתם**) חוקר ילדים **רשאי** להתנות את עדותו של ילד על עבירות המנויות בחוק;²⁴

¹⁷ הנחיית פרקליט המדינה מספר 6.7 "גביית עדות מוקדמת של ילד או קטין", 10 במרץ 1997; עדכון אחרון: יח כסלו תש"ף, 16 דצמבר 2017; הנחיית פרקליט המדינה מספר 6.13 "הגשת כתב אישום וזימון לעדות בתיק מין או אלימות שבו נפגע העברה או עד תביעה מרכזי הוא קטין", בתוקף מ-9 במאי 2018; עדכונה ב-16 בדצמבר 2019.

¹⁸ עו"ד אשרת שהם, מנהלת מחלקה בפרקליטות מחוז ירושלים (פלילי), משרד המשפטים: **1955 - חוק לתיקון דיני הראיות (הגנת ילדים) תשט"ו-1955**, 3 באפריל 2019.

¹⁹ הייעוץ המשפטי לוועדת החוק, חוקה ומשפט, מסמך רקע לקראת דיון הוועדה בנושא הצעת החוק לתיקון דיני הראיות (הגנת ילדים) (תיקון - הגנה על ילדים נפגעי עבירות מין או אלימות בעת מתן עדות בבתי המשפט), התשע"ו-2016, (הצעת החוק של חה"כ שאשא-ביטון 3015/2017); 9 ביולי 2017.

²⁰ שם.

²¹ **חוק לתיקון דיני הראיות (הגנת ילדים), תשט"ו - 1955**, סעיף 2 (א).

²² שם.

²³ שם, סעיף 2(ב);

²⁴ שם, סעיף 2 (ד).

- גביית העדות שלא בנוכחות הנאשם, אלא בנוכחות סניגורו, באמצעות מערכת טלוויזיה במעגל סגור או בדרך אחרת;²⁵
- גביית העדות בתוך תקופה מסוימת או לאחר תום תקופה מסוימת;
- גביית העדות שלא על דוכן העדים;
- גביית העדות כשהשופט ועורכי הדין אינם לבושים מדי משפט;
- גביית העדות בלשכת השופט;
- גביית העדות שלא במקום מושבו של בית המשפט; מקום העדות ייקבע על ידי בית המשפט, לאחר ששמע את עמדת חוקר הילדים;
- גביית העדות בנוכחות אדם המלווה את הילד לצדו במהלך עדותו, לפי בחירת הילד, אף אם הוא מעיד בדלתיים סגורות לפי כל דין.²⁶

בית המשפט רשאי לצוות על הפסקת גביית עדות אם הוא סבור, לאחר ששמע את חוקר הילדים, שהמשך העדות עלול לגרום נזק נפשי לילד.²⁷ במידה שחוקר ילדים החליט להרשות עדותו של ילד, עם או בלי תנאים שצוינו לעיל, החוק מחייב להעריך מחדש את החלטתו סמוך לפני מתן העדות בבית המשפט.²⁸

כאשר לילד טרם מלאו 14 שנים ביום מתן העדות, וחוקר הילדים קבע שלא ניתן להעיד אותו, חוקר הילדים יכול להעיד בבית המשפט, וכן מוגש לבית המשפט תיעוד של חקירת הילדים והדו"ח שערך חוקר הילדים (החוק קובע כי על החקירה להיות מתועדת במלואה וכי התיעוד והדו"ח כשרים להתקבל כראיה בבית המשפט). בית המשפט רשאי לצוות על חוקר הילדים לערוך חקירה נוספת לילד ולהפנות אליו שאלות נוספות.²⁹

²⁵ על עדות לפי פסקה זו יחולו הוראות סעיף 2(ב) עד (ד) והתקנות שהותקנו לפי הוראות סעיף קטן (ו) לחוק לתיקון סדרי הדין (חקירת עדים), התשי"ח-1957. מקור: **הוועדה הבין-משרדית לבחינת הטיפול בנפגעי עבירות מין בהליך הפלילי** בראשותה של הנשיאה בדימוס דבורה ברלינר, שופטת עמיתה בבית המשפט המחוזי בתל אביב; דין וחשבון, טבת התש"ף, דצמבר 2019.

²⁶ **חוק לתיקון דיני הראיות (הגנת ילדים), תשט"ו-1955**, סעיף 2(ד)(7).

²⁷ **חוק לתיקון דיני הראיות (הגנת ילדים), תשט"ו-1955**, סעיף 2(ג).

²⁸ **חוק לתיקון דיני הראיות (הגנת ילדים), תשט"ו-1955**, סעיף 2(ז)(1).

²⁹ ראו ע"פ 4583/13 (ניתן ביום 21.9.2015): "על ראיה מסוג סיוע לעמוד בשלושה תנאים מצטברים: עליה לנבוע ממקור עצמאי ונפרד מהראיה הטעונה סיוע; עליה לסבך או לפחות לנטות לסבך את הנאשם בביצוע העבירה; ועליה לנגוע בנקודה ממשית, השנויה במחלוקת בין בעלי הדין [...] בית משפט זה אף קבע כי הסיוע הנדרש לעדותו של קטין בפני חוקר הילדים, שהיא מטבעה עדות 'חסרה', הינו 'מהותי', ולא סיוע 'טכני' בלבד".

מקוב: הייעוץ המשפטי לוועדת החוק, חוקה ומשפט, מסמך רקע לקראת דיון הוועדה בנושא הצעת החוק לתיקון דיני הראיות (הגנת ילדים) (תיקון – הגנה על ילדים נפגעי עבירות מין או אלימות בעת מתן עדות בבתי המשפט), התשע"ו-2016, (הצעת החוק של ח"כ שאשא-ביטון פ'3015/209); 9 ביולי 2017.

תיקון מס' 17 לחוק הגנת ילדים משנת 2017³⁰ קבע כי במקרה שבו התיר חוקר ילדים עדותו של ילד, ינכח חוקר הילדים בעת מתן העדות בבית המשפט.³¹ כמו כן, אסורה חקירה נגדית של ילד נפגע עבירה ישירות בידי הנאשם ורק סנגור יהיה רשאי לחקור את הילד.³² **נוסף על זה נקבע כי עדות הילד תישמע ביום אחד, ואם לא יתאפשר הדבר, ישמע בית המשפט את עדותו ברציפות ככל האפשר, יום אחר יום, ככל שהדבר עולה בקנה אחד עם טובת הילד. בית המשפט ינמק את החלטתו אם החליט אחרת.**³³

חוק לתיקון סדרי דין (חקירת עדים), תשי"ח - 1957

חוק לתיקון סדרי דין (חקירת עדים), תשי"ח - 1957 קובע הסדרים מיוחדים בנוגע לעדים בכלל ולעדות קטינים וחסרי ישע בפרט.³⁴ כאמור, לפי חוק זה: קטינים הם מי שטרם מלאו להם 18 שנים. על פי הוראות החוק, במשפט פלילי בשל עבירה המנויה בתוספת,³⁵ רשאי בית המשפט להורות, בין מיוזמתו ובין לבקשת בעל דין, עד קטין או הורה, לפני מתן העדות או במהלכה, שהקטין ימסור את עדותו שלא בנוכחות הנאשם אלא בנוכחות סניגורו, אם נוכח שמסירת העדות בנוכחות הנאשם עלולה לפגוע בקטין או לפגום בעדות. על פי החוק, עדות שלא בנוכחות נאשם תינתן מחוץ לאולם בית המשפט או בדרך אחרת שתמנע מהעד לראות את הנאשם.³⁶

נוסף על זה רשאי בית המשפט, במשפט פלילי, להורות על גביית עדות הקטין באחת הדרכים המפורטות אם הדבר עשוי להקל על הקטין את מסירת עדותו: שלא על דוכן העדים; כשהשופט ועורכי הדין אינם לבושים מדי משפט; בלשכת השופט; בנוכחות אדם המלווה את הקטין לצדו במהלך עדותו, לפי בחירתו; שלא במקום מושבו של בית המשפט.³⁷

כפי שנקבע גם בחוק הגנת ילדים שצוין לעיל, גם בחוק זה לעניין קטינים, על בית המשפט לסיים, ככל האפשר, את שמיעת עדותו של קטין ביום שבו החלה. במקרים בהם לא הסתיימה שמיעת עדותו של הקטין באותו יום, ישמע בית המשפט ככל האפשר את עדותו ברציפות, יום אחר יום,

³⁰ [חוק לתיקון דיני הראיות \(הגנת ילדים\) \(תיקון מס' 17\), התשע"ז-2017](#); רשומות, ספר החוקים 2656, 6 באוגוסט 2017; יוזמי החוק: יפעת שאשא ביטון, דוד ביטן, יעקב מרגי, אחמד טיבי, קארין אלהרר, מיכל רוזין, טלי פלוסקוב.

³¹ [חוק לתיקון דיני הראיות \(הגנת ילדים\), תשט"ו-1955](#), סעיף 2ב(ב).

³² שם; סעיף 2ג;

³³ שם; סעיף 10א.

סיכום מתוך: [הוועדה הבין-משרדית לבחינת הטיפול בנפגעי עבירות מין בהליך הפלילי](#) בראשותה של הנשיאה בדימוס דבורה ברלינר, שופטת עמיתה בבית המשפט המחוזי בתל אביב; דין וחשבון, טבת התש"ף, דצמבר 2019.

³⁴ [הוועדה הבין-משרדית לבחינת הטיפול בנפגעי עבירות מין בהליך הפלילי](#) בראשותה של הנשיאה בדימוס דבורה ברלינר, שופטת עמיתה בבית המשפט המחוזי בתל אביב; דין וחשבון, טבת התש"ף, דצמבר 2019.

³⁵ חוק לתיקון סדרי דין (חקירת עדים), תשי"ח - 1957, תוספת (סעיף ג2).

³⁶ חוק לתיקון סדרי דין (חקירת עדים), תשי"ח - 1957; סעיף ג2(א1).

יצוין כי על פי סעיף ג2(ג) של החוק, על עדותו של קטין או חסר ישע שהוא מתלונן בעבירת מין או בעבירת סחר בבני אדם, יחולו הוראות סעיף המתייחס באופן מפורש לסוגיית מתן עדות בגין עבירות הללו (סעיף 2ב).

³⁷ החוק לתיקון סדרי דין (חקירת עדים), תשי"ח - 1957; סעיף ג2(ד).

ככל שהדבר עולה בקנה אחד עם טובת הקטין. בחוק צוין כי אם לא נהג בית המשפט באופן זה, ינמק את החלטתו לשמיעה לא רצופה של העדות.³⁸

על פי החוק, גם במקרים של מתן עדות של קטינים מתחת לגיל 18 חלה חובה להקצות בכל בית משפט (בתיאום מראש עם המזכיר הראשי של בית המשפט), חדר או מקום שימש להמתנת קטינים נפגעי עבירה למתן עדות לפני בית המשפט ביום הדיון.³⁹ הסעיף נועד לתת מענה לחשש כי קטין נפגע עבירה יפגוש בנאשם במסדרונות בית המשפט, והדבר עלול להעצים את חרדתו, לגרום לו נזק נפשי נוסף וכן להקשות את מתן העדות.⁴⁰

נוהל העדת קטינים של נשיאת בית המשפט העליון

במקביל לעבודה על תיקון 17 לחוק הגנת ילדים מ-2017,⁴¹ ועל מנת להבטיח את יישומו של החוק, הנהלת בתי המשפט פרסמה בספטמבר של אותה השנה את נוהל 1-17 של נשיאת בית המשפט העליון בנושא '**סדרי עבודה ביחס להעדת קטינים נפגעי עבירה**' (להלן גם: הנוהל).⁴² נוהל זה הנו פרי עבודתו של הצוות המקצועי שהוקם ב-2016 בהנחיית נשיאת בית המשפט העליון דאז, השופטת מרים נאור ז"ל. הצוות בחן את הסוגיות המשפטיות הרלוונטיות, את הנושאים וההצעות שהועלו במסגרת דיוני ועדות הכנסת (ועדת חוקה, חוק ומשפט והוועדה לזכויות הילד),⁴³ ואת מסקנות המחקר של ד"ר רונית צור, לשעבר המנהלת של השירות לחקירות ילדים ולחקירות מיוחדות במשרד הרווחה, בנושא "ילדים נפגעי עבירות מין על דוכן העדים: הקשר בין העדה בבית המשפט להסתגלות פסיכולוגית לאחר המשפט".⁴⁴

מטרת הנוהל היא להסדיר את נושא העדת קטינים נפגעי עבירה בבית המשפט ולהסדיר את יישום הוראות הדין בנושא זה, בשים לב לרגישות הנדרשת בהעדת קטינים. **הנוהל חל על כל**

קטין שהוא נפגע עבירה עד גיל 18.

³⁸ החוק לתיקון סדרי דין (חקירת עדים), תשי"ח - 1957; סעיף 2ה. (א).

³⁹ החוק לתיקון סדרי דין (חקירת עדים), תשי"ח - 1957; סעיף 2; בלי לגרוע מהוראות לפי חוק זכויות נפגע עבירה, התשס"א-2001. בבית משפט שנבנה לאחר ח' באב התשע"ז (31 ביולי 2017), יוקצה לקטינים חדר נפרד, המותאם לצורכיהם, שימש להמתנתם למתן עדות לפני בית המשפט.

⁴⁰ [הוועדה הבין-משרדית לבחינת הטיפול בנפגעי עבירות מין בהליך הפלילי](#) בראשותה של הנשיאה בדימוס דבורה ברלינר, שופטת עמיתה בבית המשפט המחוזי בתל אביב; דין וחשבון, טבת התש"ף, דצמבר 2019.

⁴¹ ס"ח תשע"ז מס' 2656 מיום 6 באוגוסט 2017.

⁴² הוראת נוהל של נשיאת בית המשפט העליון מספר 1-17 בנושא: [סדרי עבודה ביחס להעדת קטינים נפגעי עבירה](#), בתוקף מיום 6 בספטמבר 2017; עודכנו ב-10 באוגוסט 2018 וב-13 בפברואר 2022.

⁴³ לדוגמה: פרוטוקול מס' 110 מדין הוועדה לזכויות הילד בנושא: [טיפול הרשויות בילדים נפגעי תקיפה מינית](#), 28 בנובמבר 2016; פרוטוקול מס' 430 ופרוטוקול מס' 437 מדין ועדת החוק, חוקה ומשפט [בהצעת חוק לתיקון דיני הראיות \(הגנת ילדים\) \(תיקון מס' 21\)](#) (הרחבת ההגנה על ילדים נפגעי עבירות מין או אלימות בעת מתן עדות בבתי המשפט), התשע"ז-2017 (פ/3015/20) (כ/714), של הה"כ יפעת שאשא ביטון, דוד ביטון, יעקב מרגי, אחמד טיבי, קארין אלהרר, מיכל רוזין, טלי פלוסקוב, 10 ו-17 ביולי 2017.

⁴⁴ רונית צור "[ילדים נפגעי עבירות מין על דוכן העדים - הקשר בין העדה בבית המשפט להסתגלות פסיכולוגית לאחר המשפט](#)"; מכון חרוב - נקודת מפגש, גיליון 1, 2017.

הנוהל עבר מספר עדכונים ותיקופים, וזאת בהמשך לקבלת המלצות דו"ח הוועדה לבחינת הטיפול בנפגעי עבירות מין בהליך הפלילי, שפעלה בראשותה של הנשיאה בדימוס של בית המשפט המחוזי תל אביב, כבוד השופטת דבורה ברלינר מדצמבר 2019.⁴⁵

הנוהל קובע כי שופט אשר לפניו נדונים משפטים פליליים, ישתתף בהשתלמויות (או בימי עיון) של המרכז להכשרה ולהשתלמות שופטים, שבהן ישולב נושא ניהול המשפט כאשר נפגע העבירה הוא קטין.

על פי הנוהל, **אם הוגש כתב אישום בעבירה המנויה בתוספת לחוק הגנת ילדים, וחוקר ילדים הרשה להעיד ילד שהוא הנפגע בעבירה, יפתח המשפט ותיגבה עדותו של הילד לא יאחר מתום 90 ימים ממועד הגשת כתב האישום, אלא אם כן התקיים אחד מהחריגים המנויים בנוהל.** כאן נוסף כי בהצעת תיקון מס' 17 לחוק הגנת ילדים שצוין לעיל, הוצע בין היתר לקבוע מגבלת זמנים זו לשמיעת עדות הקטין בבית המשפט, לצד מגבלות דרושות נוספות שנועדו להיטיב עם הילד המעיד ואולם, בסופו של דבר, נקבעה בחוק ההוראה המחייבת שמיעת עדות הילד ברצף, בעוד שמגבלת הזמנים לא עוגנה בתיקון לחוק, והוחלט כי הסדר זה יעוגן בנוהל נשיאת בית המשפט העליון,⁴⁶ כפי שנעשה. לעניין הנחיה זו יצוין, כי הנוהל מחייב את הנשיא של כל בית משפט להיות אחראי על יישום ההנחיה בבית המשפט שבו הוא מכהן, לערוך מעקב על יישומה, ואף לדווח על החריגות בדוח תקופתי, אחת לשישה חודשים, למנהל בתי המשפט ובאמצעותו לנשיא בית המשפט העליון. על יישום הנחיות אלה יפורט בהמשך המסמך.

בנוהל נקבעו שורת כללים לעניין העדת הקטין נפגע העבירה כגון: הפרדה בין קטין נפגע עבירה ובין החשוד, הנאשם או הנידון, או מי מטעמו; הקצאת חדר או מקום המתנה לנפגעי העבירה הקטין לקראת העדות; תיאום וליווי של נפגעי עבירה הקטין על-ידי מאבטח משמר בית המשפט; הבטחת קיומה של מערכת היוועדות חזותית זמינה ותיקנה; אפשרות לצפייה במשפט בחדר נפרד בטלוויזיה במעגל סגור; קביעת הדיון בו מעיד הקטין כדיון ראשון בלוח הזמנים של אותו היום; שמירה על מתן עדות רציפה (באותו יום או יום אחרי יום); מתן פסק הדין במועד סמוך ככל הניתן למועד סיום המשפט; קביעת הרכב שופטים ושופטות מעורב בהליך פלילי בגין ביצוע עבירת מין.

הנוהל קובע כי בכל בית משפט ימונה המזכיר הראשי או מי מטעמו כמי שניתן לפנות אליו מראש (עד 24 שעות לפני הדיון), על מנת לתאם הקצאת חדר או מקום המתנה אחר לקטין נפגע

⁴⁵ מאי ג'באלי, עו"ד, עוזרת משפטית למנהל בתי המשפט, מכתב – מענה לבקשת המידע של מרכז המחקר והמידע של הכנסת; באמצעות דוא"ל, 8 במרץ 2023.

⁴⁶ הוועדה הבין-משרדית לבחינת הטיפול בנפגעי עבירות מין בהליך הפלילי בראשותה של הנשיאה בדימוס דבורה ברלינר, שופטת עמיתה בבית המשפט המחוזי בתל אביב; דין וחשבון, טבת התש"ף, דצמבר 2019.

העבירה וליווי במאבטח של משמר בתי המשפט מעת כניסתו להיכל המשפט ועד לעזיבתו הבטוחה.

יצוין כי בחלוף כמעט שנתיים ממועד כניסתו לתוקף של נוהל 1-17, כבוד השופטת חיות, נשיאת בית המשפט העליון, מינתה צוות פנימי לבחינת יישומו של הנוהל.⁴⁷ חברי הצוות לא הציעו לערוך כל שינוי בנוהל בשלב שלאחר הבחינה והציעו לשקול לערוך מחקר אמפירי בשנתיים הקרובות שלאחר הבחינה ולאסוף נתונים באשר למספר התיקים שבהם נשמעה עדות הקטין המתלונן לפי הוראות נוהל הנשיאה, באשר למועד שמיעת העדות, ואם הופעלו החריגים ומדוע. כמו כן הוצע לבחון במחקר אם מאז כניסת הנוהל לתוקפו קטן מספר הסדרי הטיעון בתיקים הרלוונטיים ביחס לתיקים פליליים אחרים, ואם כן - מהם הגורמים שהביאו לכך.

עוד הוצע בהקשר זה לערוך בחינה נוספת בעוד שנתיים, בחלוף ארבע שנים ממועד כניסתו של הנוהל לתוקף, באשר לתובנות שעלו מיישום הנוהל בשנים שחלפו מאז כניסתו לתוקף, וכן לקבל הצעות להתאמות, לתיקונים ולשינויים ככל שנדרש, כפי שנעשה בבחינת צוות הבחינה הפנימי אל מול כלל הגופים. בפני צוות הבחינה הפנימי הועלו שאלות רבות בקרב השופטים באשר לאופן יישום נוהל הנשיאה. לפיכך הוצע בדוח של הצוות לקיים יום עיון בנושא נוהל הנשיאה ותיקון מס' 17 לחוק הגנת ילדים או לערוך הכשרות מחוזיות בנושא ואף לשלוח בסוף ההכשרה "מורה נבוכים" לשופטים הכולל שאלות ותשובות באשר ליישום הנוהל.

עוד הוצע, כי על מנת להקל את חוויית מסירת עדותו של הקטין בבית המשפט, יש להכין סרטון הסבר אשר יוצג באתר הרשות השופטת, על עדות מתלוננים ונפגעי עבירה קטינים בבית המשפט ועל מבנה בית המשפט, עם הגדרת בעלי התפקידים, המושגים השונים ותפקידו של הקטין כעד, וגם לוודא כי בכלל בתי המשפט קיימים דפי מידע למתלוננים ולנפגעי עבירה בשפות העברית, הערבית, הרוסית, האמהרית והאנגלית, וכן בצורה המותאמת לכבדי ראייה. עוד הוצע להכין דפי מידע למתלוננים ולנפגעי עבירה קטינים והוריהם.⁴⁸ אופן יישום הצעות אלה יפורטו בהמשך המסמך.

הנחיות פרקליט המדינה

ב-2018 פרקליט המדינה פרסם את הנחייה מס' 6.13 בדבר הגשת כתב אישום וזימון לעדות בתיק מין או אלימות שבו נפגע העבירה או עד תביעה מרכזי הוא קטין, שמטרתה להנחות את התובעים ביחס ללוחות הזמנים להגשת כתבי אישום בתיקים שבהם קטין זה צפוי למסור עדות במהלך המשפט, בעבירות המנויות בתוספת לחוקים שצוינו לעיל.⁴⁹ הנחייה זאת

⁴⁷ בתוך: הוועדה הבין-משרדית לבחינת הטיפול בנפגעי עבירות מין בהליך הפלילי בראשותה של הנשיאה בדימוס דבורה ברלינר, שופטת עמיתה בבית המשפט המחוזי בתל אביב; דין וחשבון, טבת התש"ף, דצמבר 2019.

⁴⁸ שם.

⁴⁹ הנחיית פרקליט המדינה מספר 6.13 "הגשת כתב אישום וזימון לעדות בתיק מין או אלימות שבו נפגע העבירה או עד תביעה מרכזי הוא קטין", בתוקף מ-9 במאי 2018; עדכונה ב-16 בדצמבר 2019.

חלה בעיקר על קטינים מתחת לגיל 14. עם זאת, נקבע בהנחיה כי התביעה תעשה מאמץ, ככל האפשר ובהתאם לנסיבות העניין, להחיל כללים דומים גם על קטינים בגילאי 14-18. ההנחיה נועדה להקל על הקטין המוסר עדותו בבית משפט. לפיה, בהליכים פליליים שנפגעי העבירה בהם או העדים המרכזיים הם קטינים, "מחויבת התביעה במתן עדיפות לקידום ניהול הליכים אלו ושמיעת עדותם של הקטינים. זאת מתוך מטרה לצמצם עד כמה שניתן את זמן ההמתנה של הקטין נפגע העבירה/ העד בטרם מסירת העדות, ועל מנת למנוע ממנו נזק נפשי נוסף בשל אותה המתנה".⁵⁰

הנחיה נוספת של פרקליט המדינה מס' 6.7⁵¹ העוסקת בגביית עדות מוקדמת של ילד (עד גיל 14) או קטין (עד גיל 18), מתווה גם היא את הצורך להקפיד על לוחות הזמנים שנקבעו לעדותו המוקדמת של ילד או קטין ובין היתר, מדגישה את האופן המיטבי של תיעוד חזותי של עדות מוקדמת של ילד או קטין. בהנחיה הסבר על תנאים נוספים שנקבעו בתיקון 17 לחוק הגנת ילדים, בדבר ההקלות על ילד בעת מסירת עדותו בבית המשפט, ועל הסתגלותו הפסיכולוגית לאחריו. כל זאת, כאמור בחוק, במצב בו התיר חוקר הילדים את מתן עדותו של הילד.

3. יישום הוראות הדין בדבר מתן תנאים מיוחדים לקטינים נפגעי עבירה במהלך מתן עדות

בפרק זה יוצגו מידע ונתונים על יישום ההסדרים שפורטו לעיל בדבר מתן תנאים מיוחדים לקטינים שמעידים בבתי המשפט. המידע יוצג לפי הגורם הרלוונטי ביותר לכל הסדר.

3.1 תפקידם של חוקרי ילדים בחקירה והעדת ילדים מתחת לגיל 14⁵²

כאמור, בהתאם לחוק לתיקון דיני הראיות (הגנת ילדים), תשט"ו – 1955, לחוקר הילדים נתונה הסמכות להחליט בדבר מתן היתר לעדותו של ילד בבית המשפט. דהיינו, לאחר שילד נחקר על ידי חוקר הילדים, כל עוד טרם מלאו לו 14, חוקר הילדים בוחן את מצבו הנפשי של הילד ואת יכולתו להעיד, וקובע האם הוא מתיר או אוסר את עדותו של הילד בבית המשפט.⁵³

השירות לחקירות ילדים וחקירות מיוחדות פועל תחת מינהל שיקום, ליווי ומניעה (של"ם) במשרד הרווחה והביטחון החברתי. השירות האחראי על חקירתם של ילדים עד גיל 14 וחקירתם של אנשים עם מוגבלות שכלית, הן כאשר הם בצד הפוגע והן כאשר הם בצד הנפגע. השירות פועל

⁵⁰ דוח שנתי 69' של מבקר המדינה בנושא: [היבטים בטיפול המדינה בעבריינות מין כלפי קטינים](#), מאי 2019.

⁵¹ הנחיית פרקליט המדינה מספר 6.7 "גביית עדות מוקדמת של ילד או קטין", 10 במרץ 1997; עדכון אחרון: 16 דצמבר 2017.

⁵² אם לא יצוין אחרת, המידע בפרק זה: ענת הראל, מנהלת תחום פ"א נפגעי עבירה קטינים, אגף בכיר משפחות ילדים ונוער בקהילה, מינהל שירותים אישיים וחברתיים ועדי פז, מנהלת השירות לחקירות ילדים וחקירות מיוחדות, משרד הרווחה והביטחון החברתי, מכתב – מענה לבקשת המידע של מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 25 בדצמבר 2022.

⁵³ עו"ד אשתי שהם, מנהלת מחלקה בפרקליטות מחוז ירושלים (פלילי), משרד המשפטים: [1955 - חוק תיקון דיני הראיות \(הגנת ילדים\)](#) תשט"ו-1955, 3 באפריל 2019.

ב-2021-2022 נחקרו על-ידי חוקרי ילדים כ-5,300 ילדים בגין חשד שנפגעו מינית. מתוכם, 19 ילדים העידו בבית משפט בהליך משפטי

על פי חוק לתיקון דיני הראיות (הגנת ילדים), תשס"ו – 1955 וחוק הליכי חקירה והעדה (התאמה לאנשים עם מוגבלות שכלית או נפשית) התשס"ו-2005.⁵⁴

על פי נתוני משרד הרווחה, **בכל אחת מהשנתיים האחרונות (2021-2022), נחקרו על-ידי חוקרי ילדים יותר מ-2,600 ילדים בחשד לפגיעה בהם בעבירות מין. מתוכם, 19 ילדים הופיעו בבית המשפט לצורך מתן עדות.** יצוין כי נתון זה מתייחס רק לילדים לגביהם היה חשד לפגיעה בעבירות מין, וישנם ילדים שנחקרים ומעידים שמלווים על-ידי חוקרי ילדים בגין חשד לפגיעה בהם בעבירות אלימות אחרות. כמו כן, יש להניח שנתון זה עשוי לגדול יחד עם מספרם הגדל של ילדים שנחקרו על-ידי חוקרי ילדים במהלך 2022, אך טרם העידו בבתי המשפט.

להלן יוצגו הנתונים על פעילותם של חוקרי ילדים בחקירות ילדים נפגעי עבירות מין, נתונים על הילדים שהותר להם להעיד בבית המשפט וילדים שלא העידו. על פי נתוני משרד הרווחה, בסך הכל 5,309 ילדים נחקרו על ידי חוקרי ילדים בחשד שנפגעו בעבירות מין בשנים 2021-2022. להלן פילוח הנתונים לפי שנה וגיל הילד. יצוין כי קטינים מעל גיל 14 נחקרים במסגרת היותם מוגדרים תחת חוק הליכי חקירה והעדה (התאמה לאנשים עם מוגבלות שכלית או נפשית).

לוח 1: ילדים שנחקרו על ידי חוקרי ילדים בחשד שנפגעו בעבירות מין, 2021-2022 ⁵⁵			
סה"כ	2022 ⁵⁶	2021	
2,344	1,151	1,193	עד גיל 10
2,506	1,278	1,228	גיל 10-14
459	228	231	גיל 14 ומעלה (ילדים עם מוגבלות)
5,309	2,657	2,652	סה"כ

מתוך 5,309 הקטינים שנחקרו בשנים שנבדקו, 17 קטינים בלבד עד גיל 14 הופיעו בביהמ"ש לצורך מתן עדות. רובם – בגילאי 10-14 (כולל).

לוח 2: ילדים נפגעי עבירות מין שנחקרו על-ידי חוקרי ילדים והופיעו בבתי המשפט לצורך מתן עדות, 2021-2022	
מספר הילדים	גיל הילד
5	עד גיל 10
12	גיל 10-14
2	גיל 14+ (ילדים עם מוגבלות)
19	סה"כ

על פי הנתונים, מספר קטן מאוד של הילדים מעידים בבתי המשפט מכלל הילדים שנחקרים על-ידי חוקרי ילדים בגין החשד לפגיעה מינית בהם. נחזור ונאמר כי יש להניח שנתון זה עשוי לגדול יחד עם מספרם הגדל של ילדים שנחקרו על-ידי חוקרי ילדים במהלך 2022, אך טרם

⁵⁴ משרד הרווחה והביטחון החברתי: [שירות חקירות ילדים וחקירות מיוחדות](#), כניסה אחרונה: 26 בדצמבר 2022.

⁵⁵ ענת הראל, מנהלת תחום פ"א נפגעי עבירה קטינים, אגף בכיר משפחות ילדים ונוער בקהילה, מינהל שירותים אישיים וחברתיים ועדי פז, מנהלת השירות לחקירות ילדים וחקירות מיוחדות, משרד הרווחה והביטחון החברתי, מכתב – מענה לבקשת המידע של מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 25 בדצמבר 2022.

⁵⁶ עד התאריך 20 בדצמבר 2022.

העידו בבתי המשפט נכון לסוף השנה זו (מועד בו נאספו הנתונים). עם זאת, עדיין מדובר במספר קטן של עדויות.

על פי גורמי הרווחה, **מספרם הקטן של הילדים שמעידים בבתי המשפט מתוך כלל הילדים שנחקרו במסגרת התיקים שנפתחו בגין החשש לפגיעה בעבירות מין נובע מכמה סיבות, שהעיקריות בהן:**

- לא ניתן היתר של חוקר ילדים לעדות הקטין בבית המשפט, כאמצעי לשמירה ולהגנה על מצבם הרגשי והנפשי של הקטינים;

- אי-הגשת כתבי אישום ברוב התיקים שנפתחים בגין החשש לפגיעה מינית בקטינים.

פנינו אל משרד הרווחה בבקשת נתונים על מספר המקרים שבהם עדות לפני בית המשפט נגבתה לפי בקשתו המפורשת של הקטין הנפגע ועל מספר המקרים שבהם הקטין סירב לתת עדות. על פי תשובת המשרד, במסגרת החקירה נשאל הקטין אודות רצונו להעיד בביהמ"ש כנגד החשוד. יחד עם זאת, כאמור, החוק מאפשר לחוקר להפעיל שיקול דעת ולא להפנות שאלה בעניין זה לקטין, כך למשל, במקרים בהם קיים קונפליקט נאמנויות (בעיקר עבירות מין בתוך המשפחה) ומצב רגשי מורכב של הקטין. במקרים אלו יכול החוקר לוותר על השאלה ולקבל החלטה לאסור את העדות, אף מבלי לשאול את הילד. **גם כאשר הקטין נשאל ומביע הסכמה ורצון להעיד בביהמ"ש, ההיתר אינו עומד על הסכמתו בלבד, אלא נלקח בחשבון מכלול הנסיבות כגון: גיל הילד, מצבו הרגשי והנפשי, מערכות התמיכה להן יזכה במהלך עדותו ועוד, וזאת לצד התועלת שהילד יכול להפיק מהעדות והתועלת להליך המשפטי.** אם מתיר החוקר את עדות הקטין, עליו לפרט את ההגנות וההקלות עליהן הוא ממליץ במסגרת גביית העדות בביהמ"ש. בנוסף לכך, סמוך למועד הדיון, כפי שקבוע בחוק הגנת ילדים, על החוקר לבחון שוב את מצב הקטין ורצונו (לעתים עד מתן העדות הילד משנה את דעתו בנוגע להעדה מסיבות שונות), ורק אם אין שינוי בנסיבות וברצון הקטין, יתיר החוקר את עדותו בביהמ"ש, כאמור, תוך בחינה של ההגנות וההקלות שהומלצו ויערוך בהן שינוי במידת הצורך. **על פי משרד הרווחה, מנגנון זה אכן מאפשר שמירה והגנה מקסימליים על מצבם הרגשי והנפשי של הקטינים המעידים בביהמ"ש.**

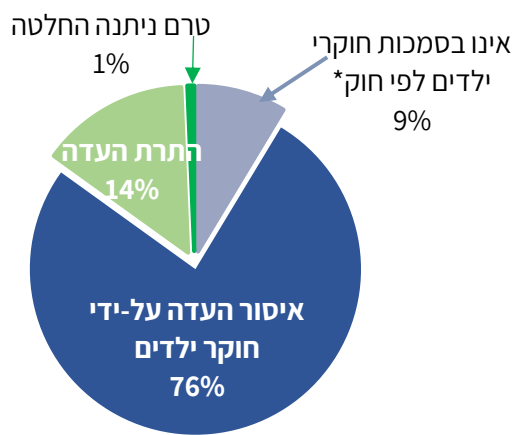
להלן פילוח המקרים בהם הותרה או נאסרה עדותם של ילדים על-ידי חוקרי ילדים. יצוין כי בנתונים שנאספים במשרד הרווחה מוצגות החלטות החוקר ולא מוצגות בקשות הילדים. לפיכך, אין בידי גורמי הרווחה נתונים על בקשות מפורשות של הילדים, אם היו כאלה, להעיד בבית המשפט. כמו כן, כאמור, ברבים מהתיקים לא מוגש בסופו של דבר כתב אישום, ולכן לא בכל המקרים בהם חוקר התיר עדות, התיק אכן הגיע לשלב העדות.

הסיבות לכך שחלק קטן מהילדים שנחקרים על-ידי חוקרי ילדים בגין החשד לפגיעה המינית מעידים בבתי המשפט, הן, בין היתר, אי-מתן היתר של חוקר לעדות קטין לשם השמירה על מצבו הנפשי, וגם אי-הגשת כתבי האישום ברוב התיקים שנפתחים בגין החשש לפגיעה מינית בקטין

לוח 3: היתר או איסור עדות ילדים נפגעי עבירות מין על-ידי חוקר ילדים, 2021-2022				
ילדים שהעידו	סה"כ ילדים שנחקרו	2022	2021	
	459	228	231	אינו בסמכות חוקרי ילדים לפי חוק*
	4,050	2,007	2,043	איסור העדה
19	765	405	360	היתר העדה
	35	17	18	טרם ניתנה החלטה
19	5,309	2,657	2,652	סה"כ

* לחוקר ילדים אין סמכות חוקית להתיר / לאסור עדותו קטין שהנו מעל גיל 14 ביום מתן עדות בבית המשפט

תרשים 1: אישור או איסור עדות ילדים על-ידי חוקר ילדים, 2021-2022

* לחוקר ילדים אין סמכות חוקית להתיר / לאסור עדותו קטין שהנו מעל גיל 14 ביום מתן עדות בבית המשפט

מהנתונים עולה שלרוב חוקרי ילדים לא מתירים לילדים לתת עדות בבתי המשפט. בכ-15% מהמקרים ילדים קיבלו אישור לכך (765 ילדים מתוך כ-5,300 שנחקרו בשנתיים שנבדקו) ורק כ-2.5% מהילדים שקיבלו אישור של חוקר ילדים להעיד בבית המשפט - העידו בפועל. נזכיר, כי יתכן שנתון זה עשוי לגדול יחד עם מספרם הגדל של ילדים שנחקרו על-ידי חוקרי ילדים במהלך 2022, אך טרם העידו בבתי המשפט. עם זאת, עדיין מדובר במספר קטן של עדויות.

יצוין כי במסגרת פעילות צוות בחינה פנימי שמינתה כבוד השופטת חיות, נשיאת בית המשפט העליון, במטרה לבחון את יישומו של נוהל 17-1 (שצוין לעיל; פרק 2) בחלוף כמעט שנתיים ממועד כניסתו לתוקף, נשמעה, בין היתר, עמדתם של חוקרי הילדים. מעמדה זו עלה כי "נוכח נוהל הנשיאה ותיקון מס' 17 לחוק הגנת ילדים (צוין לעיל), חוקרי הילדים מתירים עדויות רבות יותר של ילדים, משום שהם יודעים שהעדויות תישמע בתוך זמן קצר והילד יהיה מוגן בעדותו".⁵⁷

⁵⁷ בתוך: הוועדה הבין-משרדית לבחינת הטיפול בנפגעי עבירות מין בהליך הפלילי, בראשותה של הנשיאה בדימוס דבורה ברלינר, שופטת עמיתה בבית המשפט המחוזי בתל אביב; דין וחשבון, טבת התש"ף, דצמבר 2019.

התרשמותם של חוקרי ילדים ביחס לאופן היישום של הוראות הדין בהליכי מתן עדות

חוק הגנת ילדים מגדיר במפורש את מנגנון גביית העדות על-ידי חוקר ילדים ביחס לילדים עד גיל 14 בפגיעות מיניות, ולכן עם קבלת ההזמנה לחקירה מהמשטרה בנוגע לחשד בפגיעה מינית בילדים בגילאים אלה, חוקר ילדים יגבה את עדות הילד וימשיך ללוות את הילד בהליך המשפטי, במידה וייערך. ממשד הרווחה נמסר כי לא ידוע לו באם היו מקרים של פגיעות מיניות בילדים מתחת לגיל 14 שלא הועברו על-ידי המשטרה לידי השירות לחקירות ילדים. בשלב זה לא ערכנו פניה למשטרה בעניין זה, אך יש לציין כי נוהל המשטרה בנושא "הטיפול המשטרתי במתלוננת על עבירות מין" מסביר באופן מפורש את הקבוע בחוק בעניין חקירות ילדים עד גיל 14 נפגעי עבירות מין, על-ידי חוקר ילדים מטעם שירותי הרווחה (וגם ביחס לבני הנוער בני 14 ומעלה, על-ידי חוקר/ת נוער שהוסמכו כחוקרי עבירות מין על-ידי חטיבת החקירות, או על-ידי חוקרת נוער מוסמכת).⁵⁸

כאמור, חוקר הילדים שחקר את הילד, נוכח במהלך עדותו של הילד בבית המשפט, והוא רשאי להתנות את עדותו של ילד בתנאים הקבועים בחוק הגנת ילדים, כולם או מקצם. נוסף על זה, לבית המשפט סמכות לשנות את התנאים, להורות על התאמת השאלות ליכולות הילד ולתת הוראות לעניין משך החקירה הנגדית, ביוזמתו או לבקשת בעל דין, הילד או הורה, או לבקשת חוקר הילדים, אם הוא סבור, לאחר ששמע את חוקר הילדים, שהמשכן עלול לגרום נזק נפשי לילד או לפגוע בעדות. **על פי משרד הרווחה, הוראות חוק אלו מיושמות, הן על-ידי השירות לחקירות ילדים והן על-ידי בתי המשפט בהם מעידים הקטינים.**

כמו כן, ממשד הרווחה נמסר כי בשנים האחרונות, בתי המשפט מקבלים באופן מלא את המלצות חוקרי הילדים וכל הקטינים שמעידים מקבלים את ההקלות כפי שהמליץ החוקר מראש. נמסר גם כי חוקרי ילדים מילאו משובים בנוגע לתהליך המתנהל בתוך בית המשפט במהלך העדות קטינים; על פי המשרד "הרושם הכללי הוא שביהמ"ש קשוב להוראות החוק ונענה להמלצות חוקר הילדים, הגם שעולות במהלך העדות עצמה".⁵⁹ זאת ועוד, **מהבדיקה שערך המשרד בשירות חוקרי ילדים בשנים האחרונות לא נמצאו מקרים בהן הוראות החוק לא יושמו, הן מצד השירות והן מצד בתי המשפט.**

⁵⁸ משטרת ישראל, אגף חקירות ומודיעין, נהלי אח"מ, נוהל מס' 300.13.013: "הטיפול המשטרתי במתלוננת על עבירות מין", 1.02.2014.
⁵⁹ ענת הראל, מנהלת תחום פ"א נפגעי עבירה קטינים, אגף בכיר משפחות ילדים ונוער בקהילה, מינהל שירותים אישיים וחברתיים ועדי פז, מנהלת השירות לחקירות ילדים וחקירות מיוחדות, משרד הרווחה והביטחון החברתי, מכתב – מענה לבקשת המידע של מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 25 בדצמבר 2022.

במשרד הרווחה ציינו כמה סוגיות בנוגע ליישום ההמלצות של ועדת ברלינר:

1. בהמלצות של ועדת ברלינר,⁶⁰ שלפי משרד הרווחה גובשו בתיאום עם המשרד, הומלץ לתקן את חוק הגנת ילדים ולקבוע כי חוקר הילדים רשאי לקבוע את ההתאמות הנדרשות לעדות בבית המשפט (לפי הרשימה שבסעיף 2(ד) לחוק הגנת ילדים) לילד אשר תלונתו נחקרה בידי חוקר הילדים בטרם מלאו לו 14 ובעת מתן העדות בבית המשפט טרם מלאו לו 15. כאשר הרציונל היה להרחיב את מעטפת הליווי לקטין, גם כשעבר את גיל 14, וטרם מלאו לו 15.

יצוין כי בעקבות ההמלצות של ועדת ברלינר, הוגשה ב-2020 בכנסת הצעת חוק לדיון מוקדם לתיקון דיני הראיות (הגנת ילדים) (תיקון - הרחבת ההסדרים הקבועים בחוק לילדים אשר עברו את גיל 14 במועד העדות), התשפ"א-2020. ב-2021 הוגשה הצעה זהה, גם היא לדיון מוקדם, ובכנסת הנוכחית ההצעה הוגשה שוב.⁶¹ ההצעה הוגשה לדיון מוקדם וטרם קודמה.

במשרד הרווחה תומכים בהרחבת גיל הקטין שהומלצה על-ידי ועדת ברלינר, ולצד זאת, מציינים כי מאחר והתיקון המוצע לא נחקק בשלב זה, ולא ניתנו תקנים ייעודיים להרחבה זו, "הרי שעד לתיקון החוק לא עומדת בידי השירות האפשרות ללוות ילדים מעל גיל 14 בתהליכי עדותם בביהמ"ש".⁶²

2. המלצה נוספת של ועדת ברלינר לעניין ליווי נפגעי עבירות מין, בגירים וקטינים, הייתה בדבר הצורך בליווי של עובדים סוציאליים את נפגעי העבירה בהליך הפלילי. בהתאם לכך נבנה מודל של עובדים סוציאליים ברשויות המקומיות, אשר יהוו כתובת וילוו נפגעי עבירות מין, בגירים וקטינים, מרגע חשיפת הפגיעה ואילך. על פי המודל, במצבים בהם

⁶⁰ הוועדה הבין-משרדית לבחינת הטיפול בנפגעי עבירות מין בהליך הפלילי בראשותה של הנשיאה בדימוס דבורה ברלינר, שופטת עמיתה בבית המשפט המחוזי בתל אביב; דין וחשבון, טבת התש"ף, דצמבר 2019:

לעמדת הוועדה, יש לאפשר את ליווי חוקר הילדים גם אם בעת מתן העדות בבית המשפט מלאו לילד 14. לפיכך מומלץ לתקן את חוק לתיקון דיני הראיות (הגנת ילדים), התשט"ו-1955, ולקבוע כי חוקר הילדים רשאי לקבוע את ההתאמות הנדרשות לעדות בבית המשפט לפי הרשימה שבסעיף 2(ד) לחוק הגנת ילדים בנוגע לילד אשר תלונתו נחקרה בידי חוקר הילדים בטרם מלאו לו 14, ובעת מתן העדות בבית המשפט טרם מלאו לו 15. עם זאת בנוגע לילדים אלה מוצע שלא להחיל את ההסדר המאפשר העדת חוקר ילדים במקום הילד. הסיבה לכך היא שככל שגיל הילד עולה, פוחתת ההצדקה לשימוש בהסדר חריג זה בשל החשש לפגיעה בהגנת הנאשם ובאפשרות הנאשם לחקור חקירה נגדית. עמ' 22.

⁶¹ הצעות חוק מס' פ/23/2587 של ח"כ מירב מיכאלי לתיקון דיני הראיות (הגנת ילדים) (תיקון - הרחבת ההסדרים הקבועים בחוק לילדים אשר עברו את גיל 14 במועד העדות), התשפ"א-2020. סטטוס: הצעת חוק לדיון מוקדם; הצעות חוק מס' פ/24/1036 של ח"כ אבתיסאם מראענה לתיקון דיני הראיות (הגנת ילדים) (תיקון - הרחבת ההסדרים הקבועים בחוק לילדים אשר עברו את גיל 14 במועד העדות), התשפ"ב-2021. סטטוס: הצעת חוק לדיון מוקדם; הצעת חוק מס' פ/25/2472 של ח"כ מירב מיכאלי לתיקון דיני הראיות (הגנת ילדים) (תיקון - הרחבת ההסדרים הקבועים בחוק לילדים אשר עברו את גיל 14 במועד העדות), התשפ"ג-2021. סטטוס: הצעת חוק לדיון מוקדם;

⁶² ענת הראל, מנהלת תחום פ"א נפגעי עבירה קטינים, אגף בכיר משפחות ילדים ונוער בקהילה, מינהל שירותים אישיים וחברתיים ועדי פז, מנהלת השירות לחקירות ילדים וחקירות מיוחדות, משרד הרווחה והביטחון החברתי, מכתב - מענה לבקשת המידע של מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 25 בדצמבר 2022.

יתקיים הליך פלילי, עו"ס נפגעי עבירה ילווה את הנפגע גם במהלכו, אך הליווי של העו"ס ככלל אינו מותנה בקיומו של הליך פלילי.

משרד הרווחה קיבל תוספת תקציבית בסך 15 מיליון ש"ח לצורך הקצאת התקנים לרשויות. במסגרת ניצול התקציב, הוקצו לרשויות המקומיות 87 תקנים ועוד תשעה תקנים נוספים במסגרת החלטת ממשלה מס' 549 למניעת אלימות בחברה הערבית.⁶³ לאור החלטה זו, העובדים הסוציאליים יעברו הכשרה ייעודית שגובשה לצורך תפקיד זה. המשרד מסר כי הוא עוסק בגיוס עובדים סוציאליים ברשויות המקומיות, לתפקיד עו"ס נפגעי עבירה, ובבניית מערך הכשרה מלווה ומותאם. איוש התקנים ברשויות נמצא בשלבי התקדמות שונים.

בהקשר לנקודה זאת נוסף כי מהמסרים שהתקבלו מנפגעי עבירות מין בתקופת הילדות, שנאספו במסגרת הוועדה הציבורית לשינוי מדיניות ביחס לפגיעה מינית בתקופת הילדות (2021), עולה חשיבותו של ליווי רגשי ופסיכולוגי בעת ההליכים הנוגעים למערכות אכיפת החוק והמשפט. רבים מהנפגעים והנפגעות תיארו חוויה קשה של פגיעה בעקבות המגע עם מערכות אכיפת החוק והמשפט, שלעתים, כאמור, מעצימה לתחושתם את הפגיעה המקורית ומוסיפה עליה. החוויות במערכות הללו מתוארות כחוויות החפצה, בהן הנפגעות והנפגעים חשים שהם משמשים רק כאובייקט לסיפוק הצורך בראיות. למרות ההבנה של הנפגעים שלמערכת אילוצים רבים ומורכבות בתפעול ובבניית התיק, הם מעידים על צורך נוסף בתיווך ובפניות של אנשי המקצוע לענות לשאלותיהם.⁶⁴

3.2 יישום ההוראות ברשות השופטת – הנהלת בתי המשפט

כאמור, על מנת לוודא את יישום החוקים בדבר התאמות והקלות לקטינים נפגעי עבירות אלימות ומין במהלך עדותם בבתי המשפט, נשיאת בית המשפט העליון, השופטת מרים נאור, פרסמה הוראות בדבר סדרי עבודה ביחס להעדת קטינים נפגעי עבירה.⁶⁵

יישום ההוראות הדין בכלל והנחיות הנוהל 1-17 של נשיאת בית משפט העליון בפרט, נבחן פעמים אחדות, על-ידי כמה גופים מקצועיים רלוונטיים: הצוות הפנימי שמונה על-ידי כבוד השופטת חיות, נשיאת בית המשפט העליון (שפעל בקיץ 2019); ועדת ברלינר (שהדוח הסופי שלה, כאמור, הוגש ב-2019); וכן במסגרת מחקר שנערך מטעם אגף הסיוע המשפטי של משרד

⁶³ החלטה 549 של הממשלה ה-36 בראשות נפתלי בנט מיום 24.10.2021 בנושא: [תכנית לטיפול בתופעות הפשיעה והאלימות בחברה הערבית 2022-2026](#).

⁶⁴ [דוח הוועדה הציבורית לשינוי מדיניות ביחס לפגיעה מינית בתקופת הילדות](#), פרק 3.5: מערכת אכיפת החוק ומערכת המשפט; מכון חרוב, אוניברסיטת תל אביב, 2021.

⁶⁵ הוראת נוהל של נשיאת בית המשפט העליון מספר 1-17 בנושא: [סדרי עבודה ביחס להעדת קטינים נפגעי עבירה](#), בתוקף מיום 6 בספטמבר 2017; עודכנו ב-10 באוגוסט 2018 וב-13 בפברואר 2022.

המשפטים ובחן את אופן מימוש זכויותיהם של קטינים נפגעי עבירות מין חמורות המיוצגים על ידי הסיוע המשפטי (2022).⁶⁶

כאמור, הצוות הפנימי⁶⁷ של כבוד השופטת חיות, נשיאת בית המשפט העליון, בראשות כבוד השופט רון שפירא, נשיא בית המשפט המחוזי חיפה, בחן את יישומו של הנוהל בחלוף כמעט שנתיים ממועד כניסתו של הנוהל לתוקף (2019).⁶⁸ מטרתו של הצוות הייתה לבחון את השפעתן של הוראות הנוהל על ההליך השיפוטי ואת הצורך בביצוע תיקונים והתאמות לנוהל האמור. דוח הצוות הבחינה הפנימי הוגש לחברי ועדת ברלינר, אשר סיכמה את עיקריו בדוח המסכם שלה. על פי סיכום זה, צוות הבחינה הפנימי בחן את עמדתם של הגופים השונים הרלוונטיים באשר לתובנות שעלו מיישום נוהל הנשיאה בשנתיים שבין הפרסום לבחינה, וכן את ההצעות להתאמות, תיקונים ושינויים ככל שנדרש. על פי מסקנות הצוות הבחינה הפנימי, "**נוהל הנשיאה בעניין עדות קטינים מאפשר גמישות ומיושם בבתי המשפט יישום מאוזן, תוך הפעלת שיקול דעת שיפוטי ראוי, [...]. נוהל הנשיאה מגדיר אמות מידה שלפיהן פועלים הגופים הנוספים, כאשר יש בקביעת סד הזמנים (של 90 הימים ממועד הגשת כתב האישום) כדי להניע את כלל הגופים להשלים את ההליכים המקדמיים בהקדם ולעמוד בלוחות הזמנים הקבועים בנוהל. יתרה מזאת, לנוהל הנשיאה יש השפעה ישירה על קיצור משך ההליך כולו**".⁶⁹ עוד עלה מהעמדות השונות שנסקרו בדוח, כי "במקרים שבהם הקפידו בתי המשפט על העדת הקטין המתלונן במועד, קרי בסמוך להגשת כתב האישום, בתנאים מוגנים ובמעטפת של טיפול והגנה, הרי שיש בנוהל כדי להגשים את טובת הקטין. ככל שתנאי העדות מותאמים יותר כן גוברת היעילות שלה והיא עשויה לתרום יותר לבריור האמת".⁷⁰

ועדת ברלינר שדנה, בין היתר, ביישום הנוהל והוראות הדין בכלל ובעניין התנאים לקטינים המעידים בבתי המשפט בפרט, הצטרפה למסקנות צוות הבחינה הפנימי ונתנה שורת המלצות נוספות שיובאו להלן, תוך הסבר על אופן יישומו על-ידי הנהלת בתי המשפט. נקדים ונציין כי על פי הנהלת בתי המשפט, בהמשך להתייעצויות ולעבודת מטה שהתקיימה ביחס להמלצות דו"ח הוועדה, אומצו רוב ההמלצות הנוגעות למערכת המשפט והפעולות הנעשות ליישומן והן יוצגו בהרחבה בהמשך הפרק. בין ההמלצות שאומצו ונמצאים בשלבים שונים של יישום: הפרדה בין

⁶⁶ לידיה רבינוביץ, הסיוע המשפטי; ענבל גלון ושלומית כהן, חטיבת תכנון, מדיניות ואסטרטגיה, משרד המשפטים: מימוש זכויות קטינים נפגעי עבירות מין חמורות בהליך הפלילי בתיקי הסיוע המשפטי, אוקטובר 2022.

⁶⁷ בצוות הבחינה הפנימי היו חברים: כבוד השופט רון שפירא, נשיא בית המשפט המחוזי חיפה – יו"ר הצוות; כבוד השופטת עינת רון, נשיאת בתי משפט השלום מחוז מרכז; כבוד השופטת מיכל קפלן רוקמן, נשיאת בתי משפט השלום לנוער; עו"ד ברק לייזר, היועץ המשפטי למערכת בתי המשפט; עו"ד חנית אברהם-בכר, הלשכה המשפטית, הנהלת בתי המשפט – מרכזת צוות הבחינה הפנימי. מקור: הוועדה הבין-משרדית לבחינת הטיפול בנפגעי עבירות מין בהליך הפלילי בראשותה של הנשיאה בדימוס דבורה ברלינר, שופטת עמיתה בבית המשפט המחוזי בתל אביב; דין וחשבון, טבת התש"ף, דצמבר 2019. עמ' 63.

⁶⁸ דוח הבחינה הוגש לנשיאת בית המשפט העליון ביום 8 באוגוסט 2019.

⁶⁹ הוועדה הבין-משרדית לבחינת הטיפול בנפגעי עבירות מין בהליך הפלילי בראשותה של הנשיאה בדימוס דבורה ברלינר, שופטת עמיתה בבית המשפט המחוזי בתל אביב; דין וחשבון, טבת התש"ף, דצמבר 2019.

⁷⁰ שם.

קטין נפגע עבירה ובין החשוד, הנאשם או הנידון בבתי המשפט (כגון, ארגון חדרי המתנה לקטינים שמעידים בבתי המשפט); אסוף נתונים החל מיולי 2022 בפורטל ייחודי של הנהלת בתי המשפט וביצוע מחקר לצורך בחינת יישום נוהל העדת קטינים (המחקר בביצוע); מינוי איש קשר/רפרנט לתחום נפגעי עבירות מין בבתי המשפט; הכשרת מיוחדות לשופטים בנושא הקטינים נפגעי עבירה במשפט. עם זאת, בהנהלת בתי המשפט ציינו כי הוחלט גם שלא לאמץ כמה המלצות או לאמצן רק בחלקן, ביניהן:

- **קיום סיור לקטינים בבית המשפט לקראת הדיון:** הוחלט כי אין מניעה למנות רפרנט במזכירות בית המשפט לתחום נפגעי עבירה כמוצע בדו"ח (יפורט בהמשך), ואולם, מטעמים של שמירה על ניטרליות שיפוטית, הוחלט שלא תהיה מעורבות של עובד מערכת בתי המשפט בתדרוך או באמצעות קיום סיור לנפגע בבית המשפט. תדרכים וסיורים יכולים להיעשות על-ידי הפרקליטות או כל גורם אחר מטעם הרשות המבצעת, לאחר תיאום המועד עם הרפרנט בבתי המשפט.

- **סרטוני הסבר בעניין עדות קטינים באתר הרשות השופטת:** מטעמים הדומים לאלה שפורטו בסעיף לעיל, הוחלט כי הצגת סרטוני הסבר שלובה בתפקידן של רשויות התביעה כחלק מתהליך הכנת הקטין לעדות, ואינה מצויה בתחום הטיפול של הרשות השופטת.

- **בחינת תכנית הרצה של מחלקות ייעודיות בבתי המשפט לטיפול בעבירות מין: ההמלצה לא אומצה.** מספר השופטים הדנים בעבירות מין חמורות הוא מצומצם ותחלופת השופטים בהרכבי פשע חמור בבתי המשפט המחוזיים היא מעטה יחסית. יישום יעיל של המלצות הוועדה מצד כלל הגופים הנוגעים בעניין, צפוי להביא לשיפור האופן שבו חווים נפגעי עבירות מין את הליך הפלילי על כל שלביו, וזאת גם ללא הקמתן של מחלקות ייעודיות לעבירות מין בבתי המשפט.

בעקבות אימוץ המלצות דו"ח ועדת ברלינר, מינה מנהל בתי המשפט הקודם, ד"ר יגאל מרזל, פרויקטור ליישום ההמלצות שאומצו, וגובשה תוכנית עבודה מפורטת ליישום ההמלצות במערכת בתי המשפט. כמו כן, נבחנו ההמלצות על ידי המרכז להכשרה ולהשתלמות שופטים ורשמים, בכל הנוגע להכשרות והשתלמויות בנושא עבירות המין ונבנתה תוכנית עבודה ליישומן ועובה מערך ההכשרות לשופטים (יפורט בהמשך הפרק).⁷¹

להלן יובא מידע על יישום הוראות החוק והנוהל בבתי המשפט שהתקבל מהנהלת בתי המשפט. תחילה יוצגו כמה נתונים על העדות קטינים בבתי המשפט.

⁷¹ מאי ג'באלי, עו"ד, עוזרת משפטית למנהל בתי המשפט, מכתב – מענה לבקשת המידע של מרכז המחקר והמידע של הכנסת; באמצעות דוא"ל, 8 במרץ 2023.

נתונים על תיקים שנפתחו בבתי המשפט שבהם נרשמה עדות קטינים נפגעי עבירה

להלן נתונים על אודות מספר התיקים שנפתחו בבתי המשפט בשנים 2021 ו-2022 בהם מעורבים נפגעי עבירה קטינים ובהם נרשמה עדות, בחלוקה לפי ערכאת בית המשפט המחוזי ובית משפט השלום. כפי שיפורט להלן, **אין בהנהלת בתי המשפט נתונים מדויקים המאפשרים לנטר את התיקים שבהם מדובר בנפגע עבירת מין שהוא קטין**.⁷² מאותה הסיבה שצוינה לעיל אין בהנהלת בתי המשפט אפשרות לספק נתונים על מספר הקטינים שהעידו בסופו של דבר בתיקי עבירות מין.

לוח 4: תיקים שנפתחו בבתי המשפט בהם נרשמה עדות קטינים נפגעי עבירות, לפי ערכאה, 2022-2021		
2022	2021	חלוקה לפי ערכאה וסוג התיק
135	137	בתי המשפט המחוזיים
42	52	תיק פלילי עדות קטין נפגע עבירה (תפ"ע)
93	85	תיק פלילי פשע חמור עדות קטין נפגע עבירה (תפח"ע)
134	144	בתי משפט השלום
134	144	תיק פלילי עדות קטין נפגע עבירה (תפ"ע)
269	281	סה"כ

מיולי 2022 פועל בהנהלת בתי המשפט פורטל נתונים לצרכי בקרה אחר עדות נפגעי עבירה, אך מספר התיקים בפורטל בעת הזו קטן ואינו משקף את המצב בפועל. גם מחלקת המחקר של הרשות השופטת עורכת מחקר הבוחן את יישום נוהל העדת קטינים, וממצאיו צפויים להתפרסם ב-2024

יצוין כי כחלק מיישום המלצות דו"ח ברלינר במערכת בתי המשפט, ולצורכי בקרה על יישום הוראות נוהל העדת קטינים, הוקם פורטל ייעודי, המהווה כלי 'לדליית נתונים לצרכי מחקר ובקרה אחר עדות נפגעי עבירה בכלל ונפגעי עבירה קטינים בפרט'.⁷³ הפורטל פועל החל מיולי 2022 וקיימים בו גם חלק מהנתונים שביקשנו לקבל, בהם: נתונים על עדות קטין בדיונים שנקבעו לתאריך עתידי למעלה מ-90 ימים ממועד הגשת כתב האישום (בכפוף לחריגים הקבועים בנוהל);⁷⁴ מידע על רציפות העדות; מספר הדיונים בהרכב מעורב ומידע על בקשות להיערכות נדרשת לקראת העדות של הקטין, לרבות בקשות התביעה להקצאת חדר המתנה לקטין נפגע עבירה; בקשה לאפשרות צפייה במהלך המשפט בחדר נפרד בטלוויזיה במעגל סגור; בקשה לתיאום ליווי נפגע עבירה; ועוד. עם זאת, נוכח העובדה כי הפורטל עלה לאוויר ביולי 2022 והוא כולל נתונים החל ממועד זה, מספר התיקים שנמצאים בפורטל בעת הזו הוא קטן מאוד ואינו משקף את המצב העובדתי לאשורו. **משכך, בהנהלת בתי המשפט מעוניינים להשיב על בקשת נתונים בעניין זה במועד מאוחר יותר**. יצוין כי מדובר בפורטל מאובטח,

⁷² מאי ג'באלי, עו"ד, עוזרת משפטית למנהל בתי המשפט, מכתב – מענה לבקשת המידע של מרכז המחקר והמידע של הכנסת; באמצעות דוא"ל, 8 במרץ 2023.

⁷³ מאי ג'באלי, עו"ד, עוזרת משפטית למנהל בתי המשפט, מכתב – מענה לבקשת המידע של מרכז המחקר והמידע של הכנסת; באמצעות דוא"ל, 8 במרץ 2023.

⁷⁴ חוקר ילדים התנה את עדותו של הילד בגבייתה בתום תקופת ארוכה יותר; השופט היושב בדיון או ראש ההרכב אישר שלא להעיד את הילד בתקופה האמורה, במקרים חריגים ומטעמים חריגים שירשמו; טרם הסתיימו ההליכים המקדמיים במשפט כפי שמפורט בנוהל. מקור: הוראת נוהל של נשיאת בית המשפט העליון מספר 17-1 בנושא: **סדרי עבודה ביחס להעדת קטינים נפגעי עבירה**, בתוקף מיום 6 בספטמבר 2017; עודכנו ב-10 באוגוסט 2018 וב-13 בפברואר 2022; סעיף 4.

המכיל נתונים ללא פרטים מזהים, והגישה אליו אפשרית רק על-ידי נשיאי בתי המשפט, המזכירים הראשיים והפרנטיים לנפגעי עבירה במזכירות בתי המשפט.

בנוסף, מהנהלת בתי המשפט נמסר כי בשנת העבודה הנוכחית עורכת מחלקת המחקר של הרשות השופטת מחקר בעניין בחינת יישום נוהל העדת קטינים. איסוף הנתונים יתקיים בשנת 2023, והמחקר הסופי יוגש עד מרץ 2024.

מועד פתיחת המשפט בו יש גביית עדותו של הקטין נפגע העבירה

בהתאם לסעיף 5 לנוהל העדת קטינים על נשיאי בתי המשפט להגיש דיווח למנהל בתי המשפט, ובאמצעותו לנשיאת בית המשפט העליון, על אודות יישום סעיף 4 לנוהל, המחייב לשמוע עדות קטין לא יאוחר מתום 90 ימים ממועד הגשת כתב האישום בכפוף לחריגים הקבועים בנוהל.⁷⁵

בדיווח נדרש לפרט אחת לחצי שנה (1 בינואר ו-1 ביולי) על התיקים שיש בהם חריגה מהמועד המנחה, והנימוקים שניתנו לכל חריגה. להלן טבלה המבוססת על הדיווחים שהתקבלו במהלך 2022-2023, המתארת את מספר החריגות מהמועד המנחה בבתי המשפט. יצוין כי סעיף 5 מהווה סעיף חדש שהוכנס לנוהל באוגוסט 2021, כך שהדיווח הראשון אכן הוגש בהתאם לדרישות הנוהל.

לוח 5: דיווח נשיאי בתי המשפט התיקים שיש בהם חריגה מהמועד המנחה ⁷⁶		
ינואר 2023	יולי 2022	ינואר 2022
65	59	59

נזכיר, כי על פי הנתונים שהוצגו בלוח 4 לעיל, בשנתיים 2021-2022 נפתחו כ-275 תיקים חדשים בממוצע בהנהלת בתי המשפט בהם נפגעי עבירה קטינים.

להלן הסיבות העיקריות לחריגה מהמועד המנחה: הסדרת ייצוג; הפניית התיק להליך גישור פלילי; בירור כשירות הנאשם לעמוד לדין (הפניה לאבחון פסיכיאטרי); בקשות של התביעה שלא להעיד את נפגע העבירה (אי - מסוגלות להעיד/ מצב נפשי ירוד); השלמת חוות דעת פורנזית שההגנה ביקשה; חלק ניכר מפרק הזמן של תשעים הימים חל בפגרת הקיץ ובחגי תשרי; אי-התייצבות הנאשם או הקטין לדין; סירוב הקטין להעיד; מיצוי הליכי הידברות; אי-ציון המאשימה בכתב האישום כי חל עליו נוהל שמיעת קטינים; הנאשם חזר בו מכפירה והורשע ללא צורך בעדות הקטין. מהנהלת בתי המשפט לא התקבלה התפלגות הסיבות.

לעניין זה נוסף כי בהמשך המסמך יפורטו גם סיבות נוספות לאי-עמידה בלוח זמנים לקביעת מועד עדות קטינים נפגעי עבירה בבתי המשפט שנמסרו מפרקליטות המדינה (ראו פרק 3.4).

⁷⁵ שם.

⁷⁶ מאי ג'באלי, עו"ד, עוזרת משפטית למנהל בתי המשפט, מכתב - מענה לבקשת המידע של מרכז המחקר והמידע של הכנסת; באמצעות דוא"ל, 8 במרץ 2023.

כמו כן, עו"ד ליה קוק, מנהלת מרכז הליווי לילדים נפגעי עבירה של המועצה לשלום הילד,⁷⁷ מציינת כי לא תמיד לבתי המשפט ישנה זמינות לקביעת מועדים קרובים, בהתאם לנוהל, לשם שמיעת עדות קטין. כמו כן, לעתים לא ניתן לקבוע מועדים בסד הזמנים הנדרש לפי הנוהל בשל אי זמינות של אחד מהגורמים המייצגים או הרלבנטיים וחוסר היכולת לתאם מועד המוסכם על כולם. לבסוף, ישנם מקרים שבהם ילד הממתין למתן עדות נמצא על התפר שבין גיל 13 ל-14, ובעקבות היעדר זמינות מצד בית המשפט או מי מהצדדים - חולף המועד הקובע והוא מאבד את זכאותו לתנאים והקלות החלים עליו עד לגיל 14. כדי למנוע מקרים אלה נדרש שינוי חקיקה על מנת לאפשר לילדים שנפגעו לפני הגעתם לגיל 14 לקבל סיוע כאמור, גם אם הם עברו את גיל זה במהלך ההליך המשפטי.⁷⁸

גם במחקר שערך האגף לסיוע המשפטי של משרד המשפטים (יוצג בהמשך הפרק), עלה כי בתוך תשעה מ-16 תיקים שנבחנו במחקר בהם היו קטינים שנתנו עדות בבית המשפט, עדות הקטין ניתנה במועד שלמעלה מ-90 יום מתחילת ההליך המשפטי (לאחר הגשת כתב האישום), דבר שעל פניו הוא בניגוד להוראות נוהל הנשיאה, כאמור.⁷⁹

הפרדה בין קטין נפגע עבירה ובין החשוד, הנאשם או הנידון בבתי המשפט

באשר ליישום הוראות החוק והנוהל לעניין תנאים פיזיים לקטינים נפגעי עבירה המעידים בבתי המשפט, מהנהלת בתי המשפט נמסר כי כחלק מיישום המלצות דו"ח ועדת ברלינר, והצורך שעלה בהפרדה בין קטין נפגע עבירה ובין החשוד, הנאשם או הנידון, או מי מטעמו, נעשתה התאמה פיזית של בתי המשפט בארץ, ובכלל זה:

- **אותרו והוכשרו חדרי המתנה לדיוני קטינים ונפגעי עבירות מין:** בכל בית משפט הוקצה חדר המתנה נפרד ומותאם. ככל שנציג התביעה מבקש המתנה של הנפגע בחדר המתנה וליווי על ידי משמר בתי המשפט באמצעות טופס ההיערכות להעדת נפגע עבירה, הרפרנטים נערכים בהתאם ומתאמים את חדר המתנה והליווי הנדרש. כאמור, בהתאם לנוהל העדת קטינים, כאשר מדובר בילד נפגע עבירה - יוקצה חדר המתנה, בין אם ישנו חדר המתנה ייעודי ובין אם לאו. לעניין זה יצוין כי משיחה עם עו"ד קוק, עלה כי לא בכל בתי המשפט ישנם חדרים ייעודיים להמתנת קטינים המוזמנים למתן עדות. ישנם בתי משפט בהם מוקצים אזורי המתנה מאולתרים, לעתים

⁷⁷ מרכז הליווי לילדים נפגעי עבירה של המועצה לשלום הילד מלווה מדי שנה כ-350 ילדים ונוער נפגעי עבירות מין או אלימות ובני משפחותיהם, באמצעות מתן מידע, תמיכה, ייעוץ, ליווי, ותיווך וקישור בין הילד ומשפחתו לבין הגורמים המקצועיים השונים המטפלים במקרה. מקור: [המועצה לשלום הילד](#); כניסה אחרונה: יוני 2023.

⁷⁸ עו"ד ליה קוק, מנהלת מרכז הליווי לילדים נפגעי עבירה, המועצה לשלום הילד, מענה לפניות הממ"מ ושיחות טלפון, 15 בדצמבר 2022, 2 בפברואר 2023.

⁷⁹ לידיה רבינוביץ, הסיוע המשפטי; ענבל גלון ושלומית כהן, חטיבת תכנון, מדיניות ואסטרטגיה, משרד המשפטים: [מימוש זכויות קטינים נפגעי עבירות מין חמורות בהליך הפלילי בתיקי הסיוע המשפטי](#), אוקטובר 2022.

צפופים ובלתי מאובזרים, ולדבריה לא תמיד האווירה מקדמת תחושת בטיחות, פרטיות ונחות עבור הילד.⁸⁰

- מופו מערכות טלוויזיה במעגל סגור.
- מופו מערכות היוועדות חזותית (VC); על פי הנהלת בתי המשפט, כיום בכל אחד מבתי המשפט בארץ בו מתקיימים דיונים פליליים, קיימות וזמינות מערכות של היוועדות חזותית. ככל שאין מערכת זמינה במקרים מסוימים, מועברת מערכת מבית משפט אחר, וזאת כחלק מההיערכות להעדת נפגע העבירה.⁸¹
- מהנהלת בתי המשפט נמסר כי גובש טופס בקשה לעריכת התאמות לקראת דיון, שעל המאשימה להגיש לרפרנט נפגעי עבירה במזכירות לקראת הדיון בהתאם לנוהל הנשיאה. הטופס כולל בקשה לליווי מאבטח משמר בתי המשפט לנפגע העבירה מעת כניסתו להיכל בתי המשפט ועד לעזיבתו, תיאום מועד סיור לקטין נפגע העבירה מטעם המאשימה בבית המשפט, הקצאת חדר או מקום המתנה לנפגעי העבירה לקראת העדות, וידוא קיומה של מערכת היוועדות חזותית תקינה ושמירה, אפשרות צפייה לנפגעים במהלך המשפט בחדר נפרד בטלוויזיה במעגל סגור, הנגשת ההליך לנפגעי העבירה באמצעות אמצעי עזר או שירות עזר, תרגום הדיון או כל התאמה נוספת נדרשת בהתאם לדיון.
- **מינוי איש קשר לתחום נפגעי עבירות מין בבתי המשפט:** לפי סעיף 6 לנוהל העדת קטינים, בכל בית משפט ימונה המזכיר הראשי או מי מטעמו כמי שניתן לפנות אליו על מנת לתאם הקצאת חדר או מקום המתנה אחר לקטין נפגע העבירה. בכל בית משפט בו מתקיימים דיונים בהליך הפלילי ישנו רפרנט ייעודי אחד לפחות לתחום נפגעי עבירות מין, ובסך הכל 44 רפרנטים מקומיים ורפרנטית ארצית. הרשימה המלאה של הרפרנטים מפורסמת באתר הרשות השופטת.⁸²

3.3 הכשרות שופטים בנושא קטינים נפגעי עבירה במשפט

נוהל 1-17 של נשיאת בית המשפט העליון בנוגע לסדרי עבודה ביחס להעדת קטינים נפגעי עבירה,⁸³ קובע כי "שופט אשר לפניו נדונים משפטים פליליים, ישתתף בהשתלמויות (או בימי

⁸⁰ עו"ד ליה קוק, מנהלת מרכז הליווי לילדים נפגעי עבירה, המועצה לשלום הילד, מענה לפניות הממ"מ ושיחות טלפון, 15 בדצמבר 2022, 2 בפברואר 2023.

⁸¹ מאי ג'באלי, עו"ד, עוזרת משפטית למנהל בתי המשפט, מכתב – מענה לבקשת המידע של מרכז המחקר והמידע של הכנסת; באמצעות דוא"ל, 8 במרץ 2023.

⁸² הרשות השופטת: [רשימת אנשי הקשר לתחום נפגעי עבירות מין](#); עדכון אחרון: 29.12.2022; כניסה אחרונה: מרץ 2023.

⁸³ הוראת נוהל של נשיאת בית המשפט העליון מספר 1-17 בנושא: [סדרי עבודה ביחס להעדת קטינים נפגעי עבירה](#), בתוקף מיום 6 בספטמבר 2017; עודכנו ב-10 באוגוסט 2018 וב-13 בפברואר 2022.

עיון) של המרכז להשכרה ולהשתלמות שופטים, שבהן ישולב נושא ניהול המשפט כאשר נפגע העבירה הוא קטין".

הנושא של ניהול משפט, ובכלל זה ניהול משפט שבו מעורב נפגע עבירה שהוא קטין, משולב בכמה הכשרות מרכזיות לשופטים, המתקיימות באמצעות המרכז להכשרה והשתלמות שופטים (להלן גם – המרכז). המרכז המתנהל באופן עצמאי, בהנחיית מועצת המרכז, שבראשותה עומדת נשיאת בית המשפט העליון. יצוין כי המרכז אינו מהווה חלק ממטה הנהלת בתי המשפט. המרכז מקיים כמה הכשרות ייעודיות לשופטים, חלקן חובה וחלקן רשות, כאשר חלקן מתמקדות ועוסקות במישרין בתחום עבירות המין והאלימות המינית וחלקן הנוסף נוגעות לתחומים רחבים יותר בהם קיימת התייחסות מרכזית או אגבית לניהול משפטים שבהם מעורב קטין.

לפני הצגת ההסבר על ההכשרות יצוין כי על פי המענה שהתקבל מהנהלת בתי המשפט, בעקבות המלצות ועדת ברלינר, הורחב מערך ההכשרות בנושא נפגעי עבירות מין.⁸⁴ יצוין גם כי הרקע להמלצה זו משתקף במידה רבה בעדויות שהובאו בפני הוועדה הציבורית לשינוי מדיניות ביחס לפגיעה מינית בתקופת הילדות, אשר גם היא המליצה על הכשרות לאנשי מקצוע מתחום המשפט, בהם עורכי דין ושופטים.⁸⁵

להלן הסבר על עיקרי ההכשרות והיקפן.

הכשרות לשופטים פליליים

החל משנת 2012 מדי שנה מתקיימת הכשרת חובה לשופטים חדשים המיועדים לעסוק בתיקים פליליים ולשופטים ותיקים שעוברים לעסוק בתיקים פליליים בנושא "עבירות מין", בהיקף של מספר ימים. המטרה היא שכל שופט חדש ישתתף בהכשרה בשנתיים ראשונות לתפקיד וכן לחשוף את כלל השופטים במערכת המשפט העוסקים בתחום הפלילי בכל הערכאות לנושא זה לפחות פעם אחת. ההכשרה נבנתה על-ידי שופטים ומומחים בתחום (גורמים טיפוליים ונציגי עמותות העוסקות בנושא). בין התכנים בהכשרה: חקירת ילדים ואנשים עם מוגבלות; עבירות מין במשפחה, פגיעה מינית בקבוצות אוכלוסייה שונות (הדתי, הערבי, בקרב גברים), היבטים פסיכולוגיים של פגיעה מינית (פוסט-טראומה, התמודדות בהליך פלילי, השלכות נפשיות המאוחרות של התעללות בילדים).

משנת 2021, כפועל יוצא מהמלצות ועדת ברלינר, התווספו להשתלמות תכנים נוספים שעוסקים בצרכי וטיפול בנפגעי עבירות מין, טיפול בנאשמים במעגלים נוספים כגון משפחה או

⁸⁴ חנית אברהם – בכר, ע"ד, הלשכה המשפטית, הנהלת בתי המשפט, מכתב בנושא: הכשרת בנושא נפגעי עבירה לכבוד חה"כ מירב מיכאלי, יו"ר ועדת השרים המיוחדת לשוויון מגדרי, שרת התחבורה, 22 בדצמבר 2022; נמסר על-ידי מאי ג'באלי, ע"ד, עוזרת משפטית למנהל בתי המשפט, באמצעות דוא"ל, 8 במרץ 2023.

⁸⁵ דוח הוועדה הציבורית לשינוי מדיניות ביחס לפגיעה מינית בתקופת הילדות, פרק 3.5: מערכת אכיפת החוק ומערכת המשפט; מכון חרוב, אוניברסיטת תל אביב, 2021.

קהילה ושיקומם; הסברים על תהליכי צדק מאחה; קבוצות דיון משפחתיות ייחודיות לפגיעות פגיעה מיניות.⁸⁶

במסגרת חידוש זה נוסף יום עיון חובה,⁸⁷ המיועד לשופטים ותיקים, המתקיים אחת לשנתיים וכולל התייחסות להיבטים בדרכי טיפול בעברייני מין, טראומה משנית, דרכי התמודדות, ובדגש לניהול משפט שבו נפגעי עבירה קטינים.⁸⁸

את הכשרות עברו מאז 2015 ועד 2021 (בשנת 2020 הכשרות לא התקיימו) כ-280 שופטים (לרוב – חדשים). בשנת 2022 הפעילות לא התקיימה, וב-2023 צפויים לעבור את ההכשרה כ-40 שופטי בערכאות שונות.⁸⁹ **על פי התשובה של הנהלת בתי המשפט, מהרשימות המצויים בידי מרכז ההכשרה עולה שפרט לשופטים שמונו במהלך 2022 (שאמורים להשתתף בהכשרות ב-2023), כלל השופטים בבתי המשפט שלום והמחוזיים העוסקים בתיקים פליליים עברו את ההכשרה בתחום עבירות מין.⁹⁰**

באשר לשופטים ותיקים, משנים 2021 – 2022 עברו הכשרת חובה חדשה 137 שופטים ותיקים וב-2023 צפויים כ-125 שופטים לקחת חלק בהכשרה זו.⁹¹

הכשרות לשופטים אזרחיים, שופטי משפחה ושופטי עבודה

בעקבות ההמלצות של ועדת ברלינר שולבו בתכנית ההשתלמות השנתית של שנת 2021 שני ימי השתלמות בנושא "נפגעי תקיפה מינית בהליך אזרחי". ימי הכשרה אלו מיועדים לכלל השופטים העוסקים בתיקים אזרחיים, תיקי משפחה ותיקי עבודה והם עוסקים במאפיינים הייחודיים של נפגעי עבירות מין והשלכותיהם על מעמדם כתובעים בהליך אזרחי.

בהנהלת בתי המשפט מציינים כי במסגרת ההכשרות ניתן דגש מיוחד לנושא נפגעי עבירות מין קטינים. למשל, כלל שופטי בתי המשפט המחוזיים מבקרים במרכזי הגנה לקטינים (בית לין). כמו כן, כבוד השופטת בדימוס נאוה בן נאור, יו"ר הוועדה הציבורית לשינוי מדיניות ביחס לפגיעה מינית בתקופת הילדות, הרצתה בהשתלמות שופטי הנוער על ממצאי הוועדה, כמו גם בהסמכת שופטי בתי המשפט המחוזיים לשופטי נוער, שנערכה ב-2022.

⁸⁶ מאי ג'באלי, עו"ד, עוזרת משפטית למנהל בתי המשפט, באמצעות דוא"ל, 8 במרץ 2023.

⁸⁷ שם;

⁸⁸ שם;

⁸⁹ שם.

על פי הרשות השופטת במאגר השופטים המכהנים ישנם נכון לחודש אפריל: 867 שופטים; בהם 17 שופטי בית המשפט העליון, 223 שופטים של בית משפט המחוזי ו-545 שופטים של בית משפט שלום. בנוסף ישנם 79 שופטים בבתי הדין הארצי והמחוזי לעבודה. מקור: [הרשות השופטת: שופטים](#); כניסה: אפריל 2023.

⁹⁰ מאי ג'באלי, עו"ד, עוזרת משפטית למנהל בתי המשפט, באמצעות דוא"ל, 8 במרץ 2023.

⁹¹ שם.

הכשרות נוספות נערכות גם לעוזרים משפטיים לרפרנטים לעבירות מין במזכירות בתי המשפט ומאבטחי משמר בתי המשפט. ההשתלמויות כוללות הרצאות, ביקור בקמפוס מכוון "חרוב" לילדים נפגעי עבירות מין ואלומות וספורים בקמפוס לנשים מוכות של ויצ"ו. במהלך 2022 היה מתוכנן שכ-140 עוזרים משפטיים בתחום המשפט הפלילי, שיפוט נוער ובתי המשפט לענייני משפחה ישתתפו בהשתלמויות.⁹²

סדנאות החוסן לשופטים ולעובדים

ועדת ברלינר המליצה להקים מערך תמיכה נפשית בכל אחת מהרשויות השונות, על מנת להקנות לעוסקים בתחום מענים לטיפול בטרומה משנית ולהקלתה וכלים להתמודדות עם הקשיים הנפשיים בתחום, לרבות סדנאות חוסן, הקמת קבוצות דיון ועוד.

שופטים שדנים בתיקי פשע חמור, שופטי בית משפט לענייני משפחה וכן שופטי בית המשפט לנוער, מקבלים כיום הדרכה קלינית-קבוצתית על ידי פסיכולוגים ועובדים סוציאליים שנבחרו לצורך כך.

אשר ליתר השופטים, יחידת הפיתוח הארגוני של הרשות השופטת מקיימת קבוצות שופטים להגברת החוסן בבתי המשפט, וזאת במתכונת של קבוצות עמיתים, המונחות על ידי יועצים ארגוניים. קבוצות אלה נועדו לאפשר למידת עמיתים והתייעצות בנושאים שונים בהם מיפוי ולמידת כיווני פעולה ואסטרטגיות להתמודדות.

במהלך 2023 צפויות להתקיים השתלמות ייעודית לכ-40 רפרנטים לנפגעי עבירה ממזכירות בתי המשפט, שתכלול תכנים להגברת החוסן האישי.

בנוסף, מתקיים פיילוט של סדנת חוסן להתמודדות עם תכנים קשים בהשתתפות קלדניות של שופטים הנחשפות להליכים מורכבים ותכנים קשים בהליכי פשע חמור. סדנאות אלו צפויות להתרחב במהלך השנה הבאה לכלל המחוזות.

3.4 פעילות פרקליטות המדינה, בדגש על יחידות הסיוע לנפגעי עבירה⁹³

במסגרת הסקירה של יישום הוראות החוק בדבר הקלות לקטינים נפגעי עבירה המעידים בבתי המשפט נעשתה, פנינו אל פרקליטות המדינה, ובתוך כך אל יחידת הסיוע לנפגעי עבירה, הפועלת בפרקליטות. נזכיר כי לצד החוקים שצוינו לעיל, קיימות הנחיות פרקליט המדינה העוסקות בנושא הנדון (וכן נוהל נשיאת בית המשפט העליון).

לפני הצגת המידע שהתקבל מפרקליטות המדינה יצוין כי גורמי הפרקליטות התבקשו למסור נתונים זמינים על התיקים שנפתחו בפרקליטות בכל אחת מהשנים שבין 2020 ל-2022,

⁹² הנתון נמסר בדצמבר 2022.

⁹³ אם לא יצוין אחרת, המידע בפרק זה נמסר מעו"ד ד"ר בת-עמי ברוט, ממונה ארצית (נפגעי עבירה) בפרקליטות המדינה, מכתב – תשובה על בקשת המידע של מרכז המחקר והמידע של הכנסת; התקבל באמצעות דוא"ל ב-30 באפריל 2023.

שבהם נפגעי עבירות מין קטינים בגילאים שונים, ונתונים על קטינים שהעידו בהליכים משפטיים. מהפרקליטות נמסר כי אין אפשרות להנפיק נתונים בפילוח זה מתוך המאגר הממוחשב של הארגון, ורובם אינם קיימים כלל במערכת. עוד צוין כי הדבר ידוע וכי כיום נעשים בפרקליטות מהליכים לקידום קבלת נתונים אלה ואחרים. בין היתר, מערכת המחשוב של הפרקליטות מצויה בתהליך פיתוח לאפיון קטין נפגע עבירה במערכת, פיתוח אשר יסייע בבקרה ומעקב אחר הטיפול בתיקים אלו וכן בטיוב יישומה של הנחיה 6.13 של פרקליט המדינה.

עיקרי הפעילות של יחידות הסיוע לנפגעי עבירה בנוגע לקטינים נפגעים המעידים בבתי המשפט

יחידות סיוע לנפגעי עבירה של הפרקליטות פועלות כיום בכל אחת ממחוזותיה של הפרקליטות מתוקף חוק זכויות נפגעי עבירה, תשס"א – 2001,⁹⁴ ובהתאם לתקנות זכויות נפגעי עבירה, תשס"ב-2002, ומסייעות, בין היתר, גם בכל הנוגע להליך גביית עדות מקטינים נפגעי עבירות מין. על פי חוק זה, "נפגעי עבירה" הם מי שנפגעו ישירות מעבירה, וגם בני משפחה של מי שהעבירה גרמה למותם, חוץ מהחשודים, הנאשמים או הנידונים לפי המפורט בחוק. השירות לזכאים ניתן בחינם.⁹⁵

על פי הממונה הארצית (נפגעי עבירה) בפרקליטות המדינה, עו"ד ד"ר בת-עמי ברוט, הטיפול בתיקים עם נפגעי עבירות קטינים, מתנהל, כאמור, לפי לוח זמנים מקוצר, בהתאם להנחיה 6.13. כמו כן, גורמי הסיוע לנפגעי עבירה מקפידים על יישום ההוראות הרלוונטיות בהנחיה 14.7 של פרקליט המדינה, בכל הנוגע לקשר עם הנפגעים, יידוע, קבלת עמדה, נוכחות בדיונים לבחירה. במקרים של קטינים מתחת לגיל 14 הקשר עם הקטין מתבצע באמצעות חוקר הילדים, בהתאם לחוק.

ביחידות הסיוע התייחסות ייעודית לקטינים שמעידים בבתי המשפט, החל מסימון התיק באמצעות חותמת המסמנת כי בתיק חל נוהל העדת קטינים (נוהל נשיאת בית המשפט העליון) ועד לעבודת תיאום מול נפגעי עבירה ומשפחותיהם, תוך התייעצות ושיתוף עם גורמי רווחה, חוקרי ילדים והנהלת בתי המשפט, וזאת על מנת להבטיח את שלומם של הקטינים ולקבל מידע אודות מצבם כשנדרש. בכל מחוזות הפרקליטות מונה רפרנט ידע תיאום ולמידה בנושא של חקירות והעדות קטינים שעומד בקשר עם חוקרי הילדים במחוז הרלוונטי.⁹⁶ כמו כן, באופן כללי, במהלך הטיפול במקרים של קטינים נפגעי עבירה נעשית הפנייה של נפגעי העבירה לסיוע המשפטי (לזכאים, בהתאם לחוק) ולארגוני סיוע נוספים (כגון המועצה לשלום הילד). בפרקליטות מבהירים כי התפקיד של הפרקליטות אינו מתן ליווי אלא ניהול ההליך הפלילי תוך

⁹⁴ אתר של משרד המשפטים: [פניות נפגעי עבירה לפרקליטות](#), כניסה אחרונה: מאי 2023.

⁹⁵ חוק זכויות נפגעי עבירה, תשס"א – 2001, סעיף 2. מתוך: אתר של משרד המשפטים: [פניות נפגעי עבירה לפרקליטות](#), כניסה אחרונה: מאי 2023.

⁹⁶ עו"ד ד"ר בת-עמי ברוט, ממונה ארצית (נפגעי עבירה) בפרקליטות המדינה, מכתב – הבהרות למידע שהתקבל בממ"מ; התקבל באמצעות דוא"ל ב-15 במאי 2023.

הקפדה על הפניית הקטין לקבלת ליווי ותמיכה מארגוני הסיוע (חלקם צוינו לעיל) וכן הפנייה לסיוע המשפטי, כאשר יש זכאות לכך.

במסגרת מתן סיוע לנפגעי עבירה קטינים, מקפידים ביחידות הסיוע לשמור על המוגנות של קטינים בכל הנוגע להמתנה במקום שאינו חשוף לנאשם/החשוד או מקורביו; הגשת בקשה לעדות שלא בפני נאשם (לדברי הממונה הארצית, ברוב התיקים מבוקש שהעדות תימסר שלא בנוכחות הנאשם); צירוף בקשה לכתב האישום, לפי נוהל הנשיאה, לאפשר עדות הקטין בתוך שלושה חודשים על פי התנאים שנקבעו על ידי חוקרת הילדים.

לקראת הגעתו של הקטין לבית המשפט, הפרקליט המטפל בתיק מכין את הקטין לעדות ומסביר לו על ההליך ועל זכויותיו ובמקרים רבים אף עורך לו סיור מקדים בבית המשפט ובאולם הדיונים. אם הנפגע אינו מוכן להעיד בפני הנאשם, מוגשת בקשה בהתאם לנוהל להעידו באמצעות טלוויזיה במגל סגור. לבקשת הנפגע ניתן לאפשר לו להמתין בחדר המתנה בבית המשפט, ולהפריד ככל הניתן בינו לבין הנאשם הן בשלב העדות וגם בדיוני המשך. במהלך ההכנה לעדות נעשה מאמץ להתאמות מיוחדות בהתאם לנדרש בכל תיק (ליווי, הצדדים לא במדי משפט, לא באולם הרגיל של בימ"ש ועוד).

יחידות הסיוע מקיימות קשר, תיאום ושיתוף פעולה עם רפרנטים לנפגעי עבירה בהנהלת בתי המשפט לצורך הוצאה לפועל של הוראות נוהל הנשיאה.

כמו כן, בשיתוף עם הנהלת בתי המשפט, הוקם פורום מקצועי במטרה לטייב את שיתוף הפעולה ליישום נהלי נשיאת בית המשפט העליון. לצורך כך נכתב טופס ייעודי, שעניינו הסדרת העדה לפי נוהל הנשיאה, אותו יש להעביר עד 24 שעות לפני מועד הדיון שנקבע לעדות, לרפרנט הרלוונטי בהנהלת בתי המשפט.

יחידות הסיוע לנפגעי עבירה עוסקות בהנגשת המידע בנושא לכלל הפרקליטים באמצעות הכשרות - הדרכות, ימי עיון, תזכורות במייל, הפניות לפסיקה מתאימה ועוד. מהפרקליטות לא נמסר פירוט נוסף של תדירות ואופי ההדרכות שנערכו ומספר הפרקליטים שהשתתפו בהן.

התייחסות לאופן ולמידת היישום הוראות החוק

על פי הפרקליטות, ככלל, נעשה מאמץ משמעותי לעמוד בהוראות החוק, נהלי הנשיאה והנחיות פרקליט המדינה, והפרקליטים והמנהלים מונחים לפעול לפי הוראות החוק. במקביל, יחידות הסיוע לנפגעי עבירה במחוזות הפרקליטות מטפלות בתקלות או בכשלים, ככל שאלה עולים, אל מול מערכת בתי המשפט. לעמדת הפרקליטות, נוהל הנשיאה הביא לשיפור וטיוב בהתנהלות בתי המשפט בכל הנוגע להתאמות בעדותם של קטינים נפגעי עבירה. בדרך כלל קיים שיתוף פעולה מלא מצד בתי המשפט. ככלל נעשה מאמץ לסיים ככל האפשר את עדותו של קטין ביום בו החלה. אם הדבר אינו אפשרי נעשה מאמץ שהעדות תישמע בסמוך, כמובן בהתאמה לטובת הקטין.

לא תמיד יש הקפדה
על הוראות לוח זמנים
וקביעת מועדים
בהליכי עדות קטינים
נפגעי עבירה ויש
הליכים שגורמים
לעיכוב בעדויות בזמן
שנקבע בנוהל נשיאת
בית המשפט העליון –
90 יום ממועד הגשת
כתב האישום

עם זאת, לא כל ההרכבים מקפידים על הוראות נוהל הנשיאה, בעיקר סביב לוח זמנים וקביעת מועדים למתן עדויות בתוך 90 ימים ממועד הגשת כתב האישום, וישנם עיכובים מעבר למועד זה. עניין זה מהווה אחד האתגרים המרכזיים בעבודה עם קטינים נפגעי עבירה המעידים בבתי המשפט. עמידה במועד מאפשרת לנפגע הקטין לשים את העדות מאחוריו. כאמור, שלב ההמתנה לעדות מלווה פעמים רבות בחרדות ועיסוק בטרואמה, ופוגע ביכולתם של הקטינים נפגעי העבירה לחזור לשגרת חייהם ולהשתקם. ישנם קטינים ללא מעגלי תמיכה, בעיקר כאשר מדובר בעבירות מין בתוך המשפחה, וכל דחייה מעוררת חשש לשלומם הנפשי.

בפרקליטות מציינים כמה סיבות עיקריות לעיכוב ואי-עמידה במועד שנקבע בנוהל הנשיאה להעדת הקטינים הנפגעים:

- לעיתים יש הליכים מקדמיים בנוגע לחומרי חקירה אשר גורמים לעיכוב בעדויות. בתוך כך, מציינים בפרקליטות כי הפער בין נוהל הנשיאה ליישומו בשטח מורגש לעיתים ביתר שאת בבית המשפט לנוער, שם לוח הזמנים נגזר מצרכי הקטין הפוגע ושיקומו.
- לעניין זה מרחיבים בפרקליטות ומציינים כי כאשר הפוגע הינו קטין אף הוא, הימשכות ההליכים ארוכה במיוחד כתוצאה מהליכי טיפול ושיקום אשר מטיבם אורכים זמן. הדבר מקשה במיוחד על נפגע העבירה הקטין ועלול להשליך על מצבו הנפשי ועל יכולתו להשתקם ולשים את המשפט מאחוריו. זאת ועוד, לא פעם, המאמצים לטובת שיקום הקטין הפוגע והשמירה על זכויותיו, משליכים על זכויותיו של נפגע העבירה הקטין ועל יכולתו לממשן. כך לדוגמא, בזכויות הנוגעות להשתתפות בהליך והשמעת קול. כפועל יוצא, חווייתו של הקטין הנפגע ומשפחתו מההליך המשפטי עלולה להיות לא חיובית.
- עומס בבתי המשפט וחוסר זמינות מצד סניגורים;
- בתיקי חקירה שמועברים לפרקליטות נדרשות לעיתים השלמות חקירה, או שהם מועברים מהמשטרה בחלוף זמן, עובדה שגם היא יוצרת אתגרי עמידה בסד הזמנים;
- כאשר מדובר בהיקף גדול של קטינים נפגעי עבירה בתיק שאמורים להעיד, סד הזמנים לא תמיד ישים (למשל בתיקי סייבר, בהם יש נפגעים רבים);
- לעיתים למרות הוראות הנוהל, לפי שיקול דעתו של הפרקליט המטפל, ולנוכח מצבו הנפשי של הקטין, דוחים את המועד לשמיעת העדות גם מעבר ל-90 יום. כך, הרפרנטיות לנפגעי עבירה במחוזות של הפרקליטות ציינו כי לעיתים יש קטינים שזקוקים לזמן נוסף מעבר לזמן שנקבע בנוהל הנשיאה טרם מתן העדות ולאחר החקירה, על מנת להתחזק ולהחלים, ועל מנת לבנות את היכולת שלהם להתמודד עם ההליך המשפטי.

- במקרים רבים ההגנה מנסה לדחות את המועד כמה שיותר, ובנוסף לכך קיימים אילוצי ל"ז של המותב ושל הסניגורים, כאמור.

3.5 התרשמות גורמי האגף לסיוע משפטי – מערך ייצוג קטינים, משרד המשפטים

מרבית ההליכים המשפטיים, בהם האגף לסיוע משפטי מייצג קטינים, הינם הליכים לפי חוק הנוער (טיפול והשגחה), התש"ך – 1960, המתנהלים בבית המשפט לנוער, או הליכי מעמד אישי, המתנהלים בבתי משפט לענייני משפחה או בבתי דין דתיים. **כמו כן, הסיוע המשפטי מייצג קטינים נפגעי עבירות מין חמורות בהליכים פליליים מכוח תיקון 20 לחוק הסיוע המשפטי, התשל"ו – 1972, משנת 2017**, קטינים בהליכי אימוץ ובמקרים ספורים בהליכים משפטיים אחרים.⁹⁷ לפי חוק זה, לנפגעי עבירות מין חמורות (בגירים וקטינים) ניתנה הזכות לקבל סיוע, ליווי וייצוג משפטי בהליכים הפליליים בעניינם (ובהליכים מנהליים נלווים), **וזאת ללא בחינת זכאות כלכלית או סיכוי משפטי**, החל מרגע הגשת כתב האישום.⁹⁸

עד למועד תיקון 20 לחוק הסיוע המשפטי קטינים נפגעי עבירות מין חמורות לא היו זכאים לסיוע משפטי מהמדינה מתוקף היותם נפגעי עבירה, והסיוע שניתן להם, נעשה באמצעות גופים וולונטריים בלבד ובראשם המועצה לשלום הילד.⁹⁹

הסיוע המשפטי לקטינים נפגעי עבירות מין חמורות ניתן באמצעות צוות של שמונה עורכי דין פנימיים (ממונים מחוזיים על ייצוג קטינים, עובדי משרד המשפטים), ו-40 עורכי דין חיצוניים, שהינם חלק ממערך ייצוג קטינים בסיוע המשפטי ונבחרו בקפידה לייצג בתחום ייחודי ורגיש זה.

מכניסת תיקון 20 לתוקף (3 אוגוסט 2017) ועד למועד כתיבת המחקר שממצאיו יוצגו להלן (אוגוסט 2022) נרשמו באגף הסיוע 468 תיקי ייצוג קטינים נפגעי עבירות מין חמורות.¹⁰⁰

בסוף 2022 פרסם האגף לסיוע המשפטי – מערך קטינים, במשרד המשפטים, ממצאים ראשוניים של מחקר שנערך ביוזמתו במטרה לבחון את אופן מימוש זכויותיהם של קטינים נפגעי עבירות מין חמורות המיוצגים על ידי הסיוע המשפטי. המחקר נערך לאור ארבעת היסודות

⁹⁷ [חוק הסיוע המשפטי, התשל"ב – 1972; חוק הסיוע המשפטי \(תיקון מס' 20\), התשע"ז-2017](#), רשומות, ספר החוקים 2653, 3 באוגוסט 2017.

[קווים מנחים לייצוג ילדים ונוער מטעם מערך ייצוג קטינים בסיוע המשפטי](#), משרד המשפטים, נובמבר 2021.

⁹⁸ לידיה רבינוביץ, הסיוע המשפטי; ענבל גלון ושלומית כהן, חטיבת תכנון, מדיניות ואסטרטגיה, משרד המשפטים: [מימוש זכויות קטינים נפגעי עבירות מין חמורות בהליך הפלילי בתיקי הסיוע המשפטי](#), אוקטובר 2022.

⁹⁹ שם.

¹⁰⁰ שם; 47 תיקים במחוז צפון, 45 תיקים במחוז חיפה, 65 - במחוז באר שבע, 138 - במחוז ירושלים, 129 - במחוז תל אביב ו-44 במחוז מרכז.

המנחים בהתאם להוראות אמנת האו"ם בדבר זכויות הילד: הזכות להגנה, הזכות למידע, הזכות להשתתפות, והזכות לשיקום.¹⁰¹

שיטת המחקר התבססה על קידוד תיקים של נפגעי תקיפה מינית חמורה בקרב קטינים, באמצעות ראיון עם עורכי הדין מטעם הסיוע המשפטי ומעבר ידני על המסמכים המשפטיים הקיימים בתיק. במהלך המחקר רואיינו 12 עורכי דין, לגבי 82 תיקים במדגם מייצג מששת המחוזות. מתוך 63 התיקים בהם כבר הייתה הכרעת דין בזמן ביצוע המחקר, רק ברבע מהמקרים נפגע העבירה העיד בהליך הפלילי (16 תיקים בהם 16 נפגעי עבירה שהעידו) ובשאר המקרים (75%), התיק נסגר בהסדר טיעון ללא עדות הנפגע. **מן האמור לעיל עולה כי יש להתייחס בזהירות לממצאי המחקר, מפאת מגבלות הנתונים ומטעמים אלו:**

- לא מדובר במדגם מייצג של כלל הקטינים נפגעי עבירות מין חמורות המתמודדים עם הליכי מתן עדות בבתי המשפט אלא מדגם של קטינים שמקבלים סיוע במסגרת האגף בלבד;
- מדובר במספר קטן יחסית של תיקים שנבחנו במהלך המחקר בהם הקטינים העידו;
- המידע במחקר נאסף מעורכי הדין בלבד ולא מהקטינים עצמם.

באופן כללי, ממצאי המחקר הראו כי ב-27% מהמקרים חוויית ההליך הפלילי הייתה לא מוגנת וקשה, וב-31% מהמקרים החוויה הייתה מעצימה (למרות הקשיים בדרך) או מעצימה מאוד. על פי עורכות המחקר, בין הגורמים אשר תרמו לחוויית הנפגע היו שמירת הזכות להשתתפות ועדות במידה והקטין רצה להעיד; בין הגורמים אשר פגעו בחוויה היה הימשכות הליכים מעבר ל-18 חודשים.

כאמור, רק 16 מנפגעי העבירה במחקר העידו בהליך הפלילי. על-פי תשובות עורכי דינם שרואיינו למחקר, למחצית מהם (8) זו הייתה חוויה קשה, ועבור היתר הייתה זו חוויה טובה ומעצימה (3) או לא דווח כי זו הייתה חוויה שלילית – לא השפיעה לטובה או לרעה (5).

לעניין מתן עדות ויישום התנאים לקטינים במתן עדות, מהמחקר עלה כי הפגיעה בזכות להגנה בזמן העדות נבחנה על פי הפרמטרים הבאים: תנאי עדות הולמים (דוגמאות למקרים של הפרת הזכות - נוכחות הנאשם בזמן העדות, מפגש במסדרון או חוסר האפשרות להמתין במקום מוגן), עדות הקטין שנתנה למעלה מ-90 יום מתחילת ההליך (בניגוד להוראות נוהל הנשיאה), יותר משני מועדי חקירה או שאלות פוגעניות ולא הולמות בזמן העדות.

מתוך 16 מקרי העדות שנכללו במחקר נמצא כי הפגיעה הרווחת ביותר בזכות להגנה בזמן העדות היא שאילת שאלות פוגעניות בזמן העדות (תשעה מקרים). שאלות אלו כללו

¹⁰¹ לידיה רבינוביץ, הסיוע המשפטי; ענבל גלון ושלומית כהן, חטיבת תכנון, מדיניות ואסטרטגיה, משרד המשפטים: [מימוש זכויות קטינים נפגעי עבירות מין חמורות בהליך הפלילי בתיקי הסיוע המשפטי](#), אוקטובר 2022.

על פי ממצאי מחקר שנערך ביוזמת האגף לסיוע המשפטי, בתשעה מתוך 16 מקרי עדות של קטינים בבתי המשפט שנבחנו, התקיימו התנאים של סיום העדות במועד אחד או שניים בלבד. עם זאת, באותו מספר של תיקים העדות לא ניתנה תוך 90 יום מהגשת כתב האישום

שאלות על הנטייה המינית של נפגעי העבירה, ושאלות פוגעניות על ההופעה החיצונית שלהם.¹⁰² בהקשר זה נוסף כי מהעדויות שנאספו במסגרת הוועדה הציבורית לשינוי מדיניות ביחס לפגיעה מינית בתקופת הילדות עלה קושי גדול בהגנה על קטינים המעידים בבית המשפט במסגרת החקירה הנגדית, שבא לידי ביטוי בחקירות שיש בהן התעמרות במתלונן/ת. בהמלצותיה של הוועדה צוין כי "יש הכרח לוודא שנפגעי פגיעה מינית בילדות לא יחוו התייחסות פוגענית מאף גורם במערכות אלה, ובפרט לא במעמד החקירה הנגדית. יש חובה להכיר בכך שלאמירות קשות ופוגעניות כמו "פתיינית", כשעומדת ילדה מעל דוכן העדים, אין מקום".¹⁰³

ממצא נוסף נוגע לעמידה בלוחות הזמנים לעדות קטינים נפגעים, כפי שנקבעו בנוהל הנשיאה. **נמצא כי ביותר ממחצית מהמקרים (9) העדות לא ניתנה תוך 90 יום מהגשת כתב האישום. לעומת זאת נמצא כי במרבית המקרים עדות הקטין הנפגע הסתיימה במועד אחד או שניים. רק בשלושה מקרים מתן העדות נמשך יותר משני מועדים, ורק בשני מקרים הנאשם היה נוכח בזמן העדות למרות בקשת עורכות הדין כי הנאשם לא יהיה נוכח.**

בשלושה מקרים תנאי העדות והשהייה בבית המשפט לא עמדו בדרישות החוק/הנהלים לדוגמא, מקרה בו עורכת הדין ביקשה ליווי ממשמר בית המשפט בעקבות חשש מאיומים מצד קרובי הנאשם, ומאבטח משמר בתי המשפט פנה לנערה ואמר לה "אם את תתנהגי יפה גם הם יתנהגו יפה".

במסקנות המחקר התייחסו החוקרות לעניין הזכות המשפיעה ביותר על חווית הנפגע - ההשתתפות מרצון - כלומר לאפשר לנפגע להשתתף לפי מידת רצונו ויכולתו בתהליך. כלומר, בניגוד לעמדה המגוננת על הנפגע מפני ההליך, עולה מהמחקר, כי יש לעודד את ההשתתפות בהתאמה לרצונותיו ויכולותיו של הנפגע, בכל שלבי ההליך, תוך התאמת הסביבה לצרכיו.

4. סיכום האתגרים העיקריים וסוגיות נוספות לדין

להלן נציג סיכום של סוגיות ואתגרים עיקריים בנוגע לשמירה על זכויות קטינים נפגעי עבירות מין במהלך מתן עדות בבתי המשפט, כפי שעלו מהמסמך. רובם נוגעים לאי-יכולת של המערכת לעמוד בלוחות הזמנים שנקבעו בנוהל נשיאת בית המשפט העליון ומחייבים את פתיחת המשפט וגביית עדות של הילד (מי שלא מלאו לו 14 שנים) לא יאוחר מתום 90 ימים ממועד הגשת כתב האישום.

¹⁰² לדוגמא, נערה בת 16 נשאלה מדוע היא הגיעה לבית המשפט מאופרת עם מסקרה, ונער בן 14 נשאל על הנטייה המינית שלו.

¹⁰³ [דוח הוועדה הציבורית לשינוי מדיניות ביחס לפגיעה מינית בתקופת הילדות](#), פרק 3.5: מערכת אכיפת החוק ומערכת המשפט; מכון חרוב, אוניברסיטת תל אביב, 2021.

אי-עמידה בלוחות הזמנים שנקבעו לצורך מתן עדות קטין בבית המשפט

מהמסמך עולה כי לא תמיד ניתן למצוא מועדים קרובים לאירוע הפגיעה לצורך קביעת מתן עדות קטין בבית המשפט. לעתים ישנם עיכובים שבעטיים גורמי מערכת המשפט לא עומדים במועדים שנקבעו למתן עדות של קטין. ישנם מקרים בהם מועדים אלה מופרים בשל אי-זמינות של אחד הגורמים וחוסר יכולת לתאם מועד מוסכם על כולם.

בפרקליטות המדינה ציינו למשל כי הפער בין נוהל הנשיאה ליישומו בשטח בנוגע ללוחות הזמנים למתן עדות, מורגש לעיתים ביתר שאת בבית המשפט לנוער, שם לוח הזמנים נגזר מצרכי הקטין הפוגע ושיקומו. הדבר מקשה במיוחד על נפגע העבירה הקטין ועלול להשליך על מצבו הנפשי ועל יכולתו להשתקם ולשים את המשפט מאחוריו. זאת ועוד, לא פעם, המאמצים לטובת שיקום הקטין הפוגע והשמירה על זכויותיו, משליכים על זכויותיו של נפגע העבירה הקטין ועל יכולתו לממשן. כך לדוגמא, בזכויות הנוגעות להשתתפות בהליך.

עוד נוסף כי בשל העיכובים, ישנם מצבים שבהם ילד עובר את יום הולדתו ה-14 והתנאים וההקלות שחלים על ילדים עד גיל 14 במתן עדות אינם חלים עליו. נטען כי כדי למנוע את המצב נדרש שינוי חקיקה על מנת לאפשר לילדים שנפגעו לפני הגעתם לגיל 14 לקבל סיוע כאמור, גם אם הם עברו את גיל זה במהלך ההליך המשפטי.¹⁰⁴

הרחבת מעטפת הליווי לקטין נפגע העבירה המעיד בבית המשפט גם כשעבר את גיל 14

כאמור, בהמלצות ועדת ברלינר הומלץ לתקן את חוק הגנת ילדים ולקבוע כי חוקר הילדים רשאי לקבוע את ההתאמות הנדרשות לעדות בבית המשפט לילד אשר תלונתו נחקרה בידי חוקר הילדים בטרם מלאו לו 14 ובעת מתן העדות בבית המשפט בטרם מלאו לו 15. כאשר הרציונל היה להרחיב את מעטפת הליווי לקטין, גם כשעבר את גיל 14, וטרם מלאו לו 15. במשרד הרווחה תומכים, כאמור, בהרחבה כזו, אך מאחר וההצעה טרם קודמה בחקיקה, וכן טרם ניתנו תקנים ייעודיים להרחבה זו, הרי שעד לתיקון החוק לא עומדת בידי המשרד האפשרות ללוות ילדים מעל גיל 14 בתהליכי עדותם בביהמ"ש.

ליווי של עובדים סוציאליים את נפגעי העבירה בהליך הפלילי

המלצה נוספת של הוועדה, מעבר למדובר בסעיפים קודמים, הייתה בדבר הצורך בליווי של עובדים סוציאליים את נפגעי העבירה בהליך הפלילי. בהתאם לכך נבנה מודל של עובדים סוציאליים ברשויות המקומיות, אשר יהוו כתובת וילוו נפגעי עבירות מין, בגירים וקטינים, מרגע חשיפת הפגיעה ואילך. במצבים בהם יתקיים הליך פלילי, עו"ס נפגעי עבירה ילווה את הנפגע גם במהלכו, אך הליווי של העו"ס ככלל אינו מותנה בקיומו של הליך פלילי. משרד הרווחה קיבל תוספת תקציבית בסך 15 מיליון ש"ח לצורך הקצאת התקנים לרשויות. במסגרת ניצול התקציב,

¹⁰⁴ עו"ד ליה קוק, מנהלת מרכז הליווי לילדים נפגעי עבירה, המועצה לשלום הילד, מענה לפניית הממ"מ ושיחות טלפון, 15 בדצמבר 2022, 2 בפברואר 2023.

הוקצו לרשויות המקומיות 87 תקנים ועוד 9 נוספים מסגרת החלטת ממשלה מס' 549 למניעת אלימות בחברה הערבית. לאור החלטה זו, העובדים הסוציאליים יעברו הכשרה ייעודית שגובשה לצורך תפקיד זה. בימים אלו במשרד הרווחה עוסקים בגיוס עובדים סוציאליים ברשויות המקומיות, לתפקיד עו"ס נפגעי עבירה, ובניית מערך הכשרה מלווה ומותאם. איוש התקנים ברשויות נמצא בשלבי התקדמות שונים.¹⁰⁵

ממצאים ראשוניים בדבר פגיעה בזכות להגנה בזמן העדות

כאמור, ממצאים ראשוניים של מחקר שנערך במטרה לבחון את אופן מימוש זכויותיהם של קטינים נפגעי עבירות מין חמורות המיוצגים על ידי אגף הסיוע המשפטי במשרד המשפטים, ביוזמתו של מערך ייצוג קטינים באגף זה, עלה כי בתשעה מתוך 16 מקרי העדות שנכללו במחקר דווח על שאילת שאלות פוגעניות בזמן העדות, בהן שאלות על הנטייה המינית של נפגעי העבירה ועל ההופעה החיצונית שלהם.

החלת התנאים שניתנים לקטינים נפגעי עבירות במתן עדות בבתי המשפט בהליכים פליליים גם לקטינים שנדרשים להעיד בבתי המשפט בהליכים אזרחיים

בנוסף לדברים שהוצעו לעיל נציין כי ביוני 2023 הונחה על שולחן הכנסת לדין מוקדם הצעת חוק של חה"כ דבי ביטון ואחרים לתיקון סדרי הדין (חקירת עדים)(תיקון - עדות קטין בהליך אזרחי), התשפ"ג - 2023, שבה מוצע להחיל את אותם התנאים שניתנים כיום לקטינים נפגעי עבירות פליליות במתן עדות בבתי המשפט לקטינים שנדרשים להעיד בבתי המשפט גם בהליכים אזרחיים. הצעת החוק גובשה בהמשך להמלצות ועדת ברלינר וצוות לבחינת הנגשת ההליך האזרחי לנפגעי ונפגעות עבירה שפעל במטרתו לבחון את החסמים העומדים בפני נפגעי עבירה בהליך האזרחי, והיא נוסחה בשיתוף המועצה לשלום הילד.¹⁰⁶

¹⁰⁵ ענת הראל, מנהלת תחום פ"א נפגעי עבירה קטינים, אגף בכיר משפחות ילדים ונוער בקהילה, מינהל שירותים אישיים וחברתיים ועדי פז, מנהלת השירות לחקירות ילדים וחקירות מיוחדות, משרד הרווחה והביטחון החברתי, מכתב - מענה לבקשת המידע של מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 25 בדצמבר 2022.

¹⁰⁶ [הצעת חוק פ/3745/25 לתיקון סדרי הדין \(חקירת עדים\)\(תיקון - עדות קטין בהליך אזרחי\), התשפ"ג - 2023.](#)